

SVEUČILIŠTE U MOSTARU
EKONOMSKI FAKULTET

ISBN 978-9926-28-128-1 (tisak)
ISBN 978-9926-28-127-4 (online)

TREĆI SIMPOZIJ
„REFORMAMA I PISMENOŠĆU
DO UČINKOVITOSTI“
23. svibanja 2025., Mostar
ZBORNİK RADOVA

Mostar, 2025.

TREĆI SIMPOZIJ
„REFORMAMA I PISMENOŠĆU DO UČINKOVITOSTI“
23. svibnja, 2025., Mostar

ZBORNİK RADOVA

TREĆI SIMPOZIJ
„REFORMAMA I PISMENOŠĆU DO UČINKOVITOSTI“
23. svibnja, 2025., Mostar
ZBORNİK RADOVA

Nakladnik

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru
Matice hrvatske bb, 88 000 Mostar, Bosna i Hercegovina

Za nakladnika

prof. dr. sc. Igor Živko, dekan

Uredništvo

prof.dr.sc. Josipa Grbavac
doc. dr. sc. Ante Džidić
doc. dr. sc. Dragan Gabrić

Izvršni urednik

prof.dr.sc. Igor Živko, dekan

Lektor

Valerija Grbavac

Naklada

100 kom

Tisak

Grafid d.o.o., Banja Luka

Za tisak

Branislav Ivanković

ISBN 978-9926-28-127-4 (online)
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne
i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 65538054

ISBN 978-9926-28-128-1 (tisak)
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne
i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 65538566

SVEUČILIŠTE U MOSTARU
EKONOMSKI FAKULTET

TREĆI SIMPOZIJ
„REFORMAMA I PISMENOŠĆU
DO UČINKOVITOSTI“

23. svibanj 2025., Mostar

ZBORNIK RADOVA

MOSTAR, 2025.

SADRŽAJ

mr.sc. Fahra Ćatović

REFORMA POREZNOG SISTEMA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE.....	7
---	---

Doc. dr. sc. Ante Džidić

KAKO ĆE UMJETNA INTELIGENCIJA OLAKŠATI POREZNU USKLAĐENOST?.....	28
---	----

doc. dr. sc. Dragan Gabrić

NOVI MSFI 18 – PREZENTIRANJE I OBJAVLJIVANJE U FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA.....	37
--	----

prof. dr. sc. Danimir Gulin

POSLEDICE DEGLOBAIZACIJSKOG PROCESA NA RESTRUKTURIRANJE GRUPA ZA KONSOLIDACIJU	59
---	----

dr. sc. Siniša Rajković

UMJETNA INTELIGENCIJA I BUDUĆNOST RAČUNOVODSTVENE PROFESIJE: IMPLIKACIJE I IZAZOVI.....	68
--	----

mr.sc. Fahra Čatović

Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine

fahra.catovic@fpu.gov.ba

REFORMA POREZNOG SISTEMA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

Porezni sistem predstavlja jedan od osnovnih elemenata makroekonomskog sistema i kao takav treba da osigura ostvarivanje osnovnog, fiskalnog cilja - prikupljanje dovoljnog iznosa javnih prihoda za pokriće javnih rashoda, ali i brojnih ekstrasfiskalnih, posebno makroekonomskih, ciljeva kao što su: stabilnost cijena, održivi privredni rast, puna zaposlenost i ravnoteža platne bilance. Porezna politika je dio ekonomske i socijalne politike. Predstavlja jedan od segmenata fiskalne politike. Osnovni zadatak poreznog sistema i porezne politike je prilagođavanje okolnostima i činjenicama koje su odlučujuće za proces oporezivanja, pa stalne promjene uvjeta poslovanja dovode do porezne reforme. Porezna reforma je skup izmjena postojećih poreznih zakona kojima se želi poboljšati naplata poreza, pojednostaviti porezni sistem i unaprijediti djelotvornosti porezne administracije. O bilo kakvoj reformi da se radi, prvo je potrebno urediti i donijeti pravni okvir za planiranu reformu. Vlada Federacije BiH je na prijedlog Federalnog ministarstva finansija 05.6.2024. godine, usvojila Smjernice ekonomske i fiskalne politike Federacije BiH za razdoblje od 2025. do 2027. godine, a 2025. godinu označila kao ključnu za provođenje fiskalnih reformi. Porezna uprava Federacije BiH je jedan od nositelja procesa provedbe aktivnosti reforme, ali isto tako je i područje porezne reforme jer porezna reforma obuhvaća i performu porezne administracije, njeno unaprijeđenje i prilagođavanje zahtjevima promjena. U ovom tekstu fokus je na reformi porezne pravne regulative - izmijenjenim poreznim propisima i propisima koji su u formi nacрта kao i aktivnostima koje poduzima Porezna uprava u skladu sa nadležnostima, a sve u cilju provedbe izmijenjenih poreznih propisa. Prezentirane su ukratko karakteristike i retrospektivni prikaz razvoja poreznog sistema Bosne i Hercegovine sa posebnim osvrtom na porezni sistema Federacije BiH kao i porezni propisi i aktivnosti obuhvaćeni fiskalnom reformom Vlade, i to:

- *Odluka o najnižoj plaći u Federaciji BiH za 2025. godinu,*
- *Odluke o pomoći i refundacije obuhvaćene uredbama Vlade FBiH,*
- *Izmjene Zakona o doprinosima,*
- *Nacrt zakona o fiskalizaciji transakcija,*
- *Elektroničko podnošenje poreznih prijava upotrebom kvalificirane elektronske potvrde u kontekstu primjene Pravilnika o poreznim prijavama,*
- *Prijedlog zakona o dopuni Zakona o porezu na dohodak.*

Navedene izmjene poreznih propisa kao i unapređenja rada i digitalizacije Porezne uprave s naglaskom na potrebu provedbe mjera administrativnog unapređenja pružanja javnih usluga predstavljaju prvi korak procesa reformi fiskalnog sistema.

Ključne riječi: *porezni sistem, porezna reforma, Smjernice Vlade, fiskalna reforma, doprinosi, plaća, pomoći, refundacije, fiskalizacija, kvalificirana elektronska potvrda, Porezna uprava.*

1. KARAKTERISTIKE I RETROSPEKTIVNI PRIKAZ RAZVOJA POREZNOG SISTEMA BIH

BiH ima kompleksan sistem oporezivanja sa nadležnostima podijeljenim između BiH, entiteta, Brčko Distrikta, županija, gradova i općina. Porez na dobit poduzeća, porez na dohodak i porez na imovinu regulirani su na entitetskoj razini. Raznolikost nadležnosti, poreznih izvora i poreznih stopa ima još jednu karakteristiku koja se ogleda u visokim poreznim opterećenjima gospodarstva i diskriminacije građana (npr. porez na imovinu utvrđuje se i plaća po različitim stopama čak i u pojedinim općina u okviru istog kantona). Posljedica ovih i ovakvih rješenja je pocijepan prirodno komplementaran, u globalnim razmjerama promatran minoran ekonomski prostor. Tržište BiH sa 3.531.159 stanovnika (popis 2013. godine) odnosno 3.453 000 stanovnika (procjena polovinom 2021. godine), ravno je tržištu većih europskih gradova.

Ovo, pored negativnog utjecaja na razvoj, ima također, za posljedicu i seljenje kako građana tako i gospodarskih kapaciteta u dijelove zemlje sa povoljnijim poreznim i drugim infrastrukturnim rješenjima i time daljnji neravnomjerni razvoj zemlje. U BiH primijenjena su slijedeća porezna i druga opterećenja:

- indirektni porezi (carine, PDV, akcize/trošarine i putarine),
- direktni porezi (porez na dohodak, porez na imovinu, porez na dobit),
- doprinosi (penzijsko, zdravstveno i osiguranje od nezaposlenosti).

Uvođenje PDV-a, 01.01.2006. godine, je prvo moderno i na cijelom prostoru BiH uspostavljeno i primijenjeno jedinstveno porezno rješenje. Koncept PDV-a u BiH baziran je na preporukama Šeste direktive EU.

Proces reformi direktnog oporezivanja u BiH započeo je 01.01.2007. godine, donošenjem novih zakona o porezu na dohodak i dobit u RS. Od 01.01.2009. godine, stupile su na snagu izmjene Zakona o porezu na dohodak u RS, koje su donijele prelazak na model „bruto plaće“ i jedinstvenu stopu od 8% za oporezivanje ličnih primanja.

U Federaciji BiH primjena Zakona o porezu na dobit započela je 01.01.2008. godine. Navedeni Zakon o porezu na dobit donio je smanjenje statutarne stope sa 30% na 10%, a predviđa poticaje za izvoznike i određene kategorije investitora.

Zakon o porezu na dohodak stupio je na snagu 01.01.2009. godine, kojim je propisan sistem oporezivanja građana i uspostavljen mješoviti model oporezivanja dohotka, u dvije faze: cedularnoj i sintetičkoj. Cedularna faza podrazumijeva oporezivanje dohotka iz svih izvora u momentu njihovog nastanka, po posebnim pravilima, dok se u sintetičkoj fazi, do 31.03. tekuće godine, za prethodnu godinu vrši korekcija odnosno utvrđuje konačna obaveza poreza na dohodak i plaća se ili ostvaruje povrat poreza na dohodak.

Visina poreskog opterećenja dohotka građana BiH je najniža u Evropi.

Navedenom poreznom reformom uspostavljena je suvremena struktura poreznog sistema BiH, koja je u znatnoj mjeri postala uporediva sa poreznim sistemima suvremenih europskih država odnosno zemalja EU.

U 2016. godini stupio je na snagu Zakonu o porezu na dobit, koji je uz jednu izmjenu i danas u primjeni. **Stopa poreza na dobit koja iznosi 10% stimulativna je u poređenju sa zemljama okruženja, s tim da, kada je riječ o olakšicama i dalje poslovna zajednica insistira na njihovom proširenju.** Po mnogima ovaj zakon ima elemente koji potiču razvoj gospodarstva kroz olakšice i poticaje, ali je ukidanje olakšice za izvoz bila najveća zamjerka i nešto što je značajno smanjilo razvojnu komponentu privrednika koji posluju na području Federacije BiH.

U Republici Srpskoj je od 2002. godine na snazi stopa poreza na dobit od 10%. Zakon koji je trenutno važeći primjenjuje se od 01.01.2016. godine. Kao i u ranijim zakonskim rješenjima oporezivanje dobiti u RS, ni u ovom zakonu nema značajnijih olakšica i poticaja za razvoj gospodarstva.

U Brčko Distriktu je od 01.01.2012. uveden novi Zakon o porezu na dobit, čija su rješenja dosta harmonizirana sa odnosnim zakonskim rješenjima u Federaciji BiH i Republici Srpskoj.

Oporezivanje imovine regulirano je na županijskoj razini i uređeno zakonima u svakom od deset županija. Prema kantonalnim zakonima oporezuju se imovina, vikendice, poslovne prostorije, stanovi koji se izdaju pod zakup, garaže, motorna vozila, letjelice i plovni objekti. Porez na imovinu se plaća na godišnjoj razini po kvadratnom metru. Kantoni su samostalni kod određivanja visine poreza tako da postoji i različita praksa raspodjele ovih prihoda. Neke županije dijele prihod sa općinama dok u drugim sav prihod se raspodjeljuje općinama.

U RS-u, Zakon o porezu na nepokretnosti odnosi se na oporezivanja svih vrsta vrste zemljišta (građevinsko, poljoprivredno, šumsko, industrijsko i ostalo), kao i svih vrsta građevinskih objekata (stan, kuća, poslovni, industrijski i ostali objekti), a kao osnovica se uzima tržišna vrijednost. Porez na nepokretnosti se plaća po stopi do

0,20%, a prihodi od ovog poreza pripadaju opštinama i gradovima na čijoj teritoriji se nalazi nepokretnost.

Doprinosi za socijalno osiguranje - Sistem doprinosa odnosno sistem socijalnog osiguranja ulazi u širem smislu u porezni sistem države.

Prema tome, kako bi se sagledalo ukupno porezno opterećenje treba osim poreza uzeti u obzir i visinu doprinosa izvanproračunskim fondovima. Doprinosima se financiraju izdaci za mirovinsko i invalidsko osiguranje, za zdravstveno osiguranje, za dječiji dodatak, te doprinos za zapošljavanje. Obavezno izdvajanje sredstava za finansiranje određenih rashoda, koji su predmet osiguranja raznih socijalnih rizika, jedna je od mjera socijalne politike.

Doprinosi na plaće i iz plaće predstavljaju fiskalni instrument u nadležnosti entiteta i BD BiH. Korisnici prihoda iz ovog osnova su socijalni fondovi i zavodi za zapošljavanje entiteta. Sistem doprinosa je dio poreznog sistema koji u BiH nije još uvijek doživio bitne promjene. Radi se o velikom broju naslijeđenih prava iz socijalističkog sistema koja su u pravilu teško elastična na dolje.

O poreznoj reformi u Federaciji BiH odnosno o izmjeni Zakona o porezu na dohodak i Zakona o doprinosima, što bi rezultiralo pojednostavljenjem sistema i smanjenjem poreznog opterećenja na rad govori se već punu deceniju. Prvi nacrti zakona rađeni su još 2015. godine i nekoliko verzija nacrti i prijedloga reformi su stizali i do parlamenta. Kao posljedica manjeg poreznog opterećenja došlo bi do povećanja ne samo minimalne plaće već i svih drugih primanja.

Ekonomska politika Vlade Federacije Bosne i Hercegovine definira ciljeve koje namjerava realizirati u srednjoročnom razdoblju provođenjem fiskalnih programa koji, između ostalog, uključuju:

- **rasterećenje ekonomije smanjenjem fiskalnog tereta rada,**
- diverzifikacija i unapređenje finansijskih sistema,
- poboljšanje transparentnosti u upravljanju javnim financijama,
- povećanje efikasnosti trošenja javnih sredstava i obima i efikasnosti javnih investicija.
- **povećanje efikasnosti u naplati javnih prihoda,**
- poboljšanje fiskalne stabilnosti i izjednačavanje u području javnih investicija.

U osnovnim prioritetima je naznačeno i da će se, u svrhu zaštite radnih mjesta, potencirati reforma opterećenja rada kroz izmjene pravnog okvira poreza na dohodak i obveznih doprinosa, a u narednom razdoblju planirano je iznalaženje novih prijedloga o ovom pitanju koje će uzeti u obzir preliminarne analize uticaja tih propisa na zaposlenike, poslodavce i proračune u FBiH. Smjernicama je navedeno da će se, kad su u pitanju mjere koja će uticati na poboljšanje poslovnog okruženja

koja će posljedično imati povećanje produktivnosti poslovnih subjekata, u narednom razdoblju nastaviti iznalaženje rješenja unapređenja rada i digitalizacije Porezne uprave s naglaskom na potrebu provedbe mjera administrativnog unapređenja pružanja javnih usluga kroz fluidan protok informacija kroz IT sistem i sve oblike razmjene informacija i tehnološki naprednijim procesom fiskalizacije. Porezne politike bi trebale promovirati održiv rast na razini FBiH s fokusom na zaštitu radnih mjesta, povećanje produktivnosti poslovnih subjekata i smanjenje ili ukidanje troškova, naknada i taksi koje opterećavaju gospodarsku aktivnost.

U nastavku rada navode se izmjene porezne pravne regulative - izmjene poreznih propisa i propisa koji su u formi nacрта kao i aktivnosti koje poduzima Porezna uprava, a koje su u direktnoj vezi sa početkom procesa reforme poreznog sistema u Federaciji BiH.

2. POVEĆANJE IZNOSA NAJNIŽE PLAĆE

Vlada Federacije BiH na osnovu Zakona o radu i Uredbe o metodologiji izračuna i usklađivanja najniže plaće do 31.12. tekuće godine, odlukom, utvrđuje iznos najniže neto plaće koji se primjenjuje u narednoj kalendarskoj godini. Pravilnikom o načinu obračunavanja i uplate doprinosa propisano je da je isplatitelj prihoda od nesamostalne djelatnosti, prilikom utvrđivanja iznosa najniže osnovice za obračun doprinosa (najniže bruto plaće) dužan preračun propisanog iznosa neto najniže plaće iz Uredbe o metodologiji izračuna i usklađivanja najniže plaće u bruto iznos, uskladiti sa propisanim povlasticama po osnovu osobnog odbitka zaposlenika u skladu sa propisima o porezu na dohodak.

Odluka o iznosu najniže plaće za 2025. godinu, kojom je propisano da najniža neto plaća za razdoblje od 01. siječnja do 31. prosinca 2025. godine iznosi 1.000,00 KM, što je za 381,00 KM više u odnosu na plaću u 2024. godini koja je iznosila 619,00 KM. Pravo na najnižu plaću, utvrđenu prema odredbama ove Uredbe, imaju svi radnici koji rade u Federaciji, neovisno o sjedištu ili registraciji poslodavca. Uredbom se ne regulira najniža mjesečna osnovica za doprinose. Uredbom je definirana najniža plaća i to da predstavlja najniži mjesečni iznos plaće koji pripada radniku za rad u punom radnom vremenu, a utvrđuje se u neto iznosu, dok se najniža plaća radnika koji radi u nepunom radnom vremenu utvrđuje i isplaćuje srazmjerno ugovorenom radnom vremenu.

Tablica 1. Bruto iznos najniže plaće, u skladu sa propisanim povlasticama po osnovu osobnog odbitka

R. br.	OPIS	IZNOS KM
1.	Najniža neto plaća	1.000,00
2.	Najniža bruto plaća	$(1. - 300)/0,9 + 300/69$ 1.562,00
3.	Doprinosi iz plaće	31% 484,22
4.	Neto dohodak	2. - 3. 1.077,78
5.	Lični odbitak	npr. koeficijent 1 300,00
6.	Osnovica za porez na dohodak	4. - 5. 777,78
7.	Porez na dohodak	10% 77,78
8.	Iznos za isplatu radniku	2. - 3. 1.000,00
9.	Doprinosi na plaću	10,5% od 2. 164,01
10.	Troškovi poslodavca	2. + 9. 1.726,01

Izvor: Izrada autora prema Zakonima o doprinosima/dohotka/Odluke o najnižoj plaći

Povećanje plaća ima ključnu ulogu u podizanju standarda života radnika, omogućujući im bolju financijsku stabilnost i kvalitetu života. Veće plaće također potiču motivaciju i produktivnost zaposlenika, jer osjećaju veću vrijednost svog rada. Uz ekonomski rast, uvećane plaće radnici bi više trošili, što bi se djelimično državi vratilo kroz druge poreze, poput PDV-a. Za poslodavce, iako povećanje plaća može predstavljati dodatni trošak, dugoročno može rezultirati smanjenjem fluktuacije radne snage i privlačenjem kvalitetnijih radnika. Poslodavci su svjesni da ih tržišni uvjeti svakako prisiljavaju na povećanje zarada radnicima kako bi ih zadržali, pa bi kroz ovu reformu dobili bolje plaćene i time zadovoljnije uposlenike.

3. POMOĆI I REFUNDACIJE

Kako bi se riješili potencijalni problemi zbog povećanja iznosa najniže plaće, a time i troškova rada za poslodavce Vlada Federacije BiH je u februaru 2025. godine, donijela slijedeće uredbe:

I. Uredba o isplati pomoći radnicima od strane poslodavca “Službene novine Federacije BiH” broj: 8/25 i 14/25 od 26.02.2025. godine

Ovom uredbom uređuje se pravo na isplatu pomoći radnicima od strane poslodavca, dinamika i visina isplate kao i način realizacije. Uredba propisuje da poslodavac može, na osnovu ove uredbe: izvršiti isplatu pomoći svojim radnicima do 450,00 KM, isplatiti pomoć u razdoblju od dana stupanja na snagu ove uredbe (04.2.2025. godine), a najkasnije do dana prestanka važenja ove uredbe (31.7.2025. godine). Poslodavac je dužan donijeti interni akt (npr. odluku, pravilnik) kojim će se, između ostalog, urediti iznos i uvjete isplate pomoći radnicima. Pojedinačni akti, obavezno se donose u pisanom obliku. U Uredbi nisu data bilo kakva ograničenja u vezi uvjeta

i visine isplate svim radnicima odnosno poslodavac internim aktom može urediti uslove i iznose, koji ne moraju biti isti prema svim radnicima. Poslodavac **ne može** primijeniti odredbe Uredbe na način da radniku umanjí plaću koja mu je obračunata i isplaćena za mjesec novembar 2024. godine.

II. Uredba o mjerama finansijske pomoći privatnim poslodavcima, obrtima i ostalim samostalnim djelatnostima u Federaciji BiH u cilju održavanja postojećih radnih mjesta za 2025. godinu

Cilj donošenja ove Uredbe je: održivost korisnika finansijske pomoći, očuvanje postojećih radnih mjesta i osiguranje podrške likvidnosti za predmetno razdoblje. Korisnici pomoći su gospodarska društva (d.o.o., d.d.) i samostalni poduzetnici. Pomoć se **ne odnosi** se na: društva koja nemaju zaposlenika, udruženja, fonacije, saveze i ostale subjekte neprofitnog sektora i javni sektor (općine, gradove, „državna“ poduzeća, javne ustanove). Finansijska pomoć koristit će se za **refundaciju** isplaćenog dijela doprinosa za broj radnika koji korisnik imao zaključno sa 30.11.2024. godine, a koji su imali:

- neto plaću **manju** od 1.000,00 KM,
- koji imaju **kontinuitet** u prijavi osiguranja radnika tokom 2025. godine.

Pomoć se dodjeljuje na osnovu Odluke Vlade Federacije BiH o raspodjeli sredstava iz Proračuna Federacije BiH za 2025. godinu, **isplaćuje mjesečno** odnosno, **najkasnije** 45 dana od završetka tekućeg mjeseca 2025. godine. Na osnovu podataka dobivenih od PU FBiH, pomoć će se dodijeljuje korisnicima koji kumulativno ispunjavaju uvjete propisane u Uredbi.

Vlada Federacije BiH, na prijedlog Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta donosi Odluku o utvrđivanju konačne liste korisnika finansijske pomoći na mjesečnoj razini. Konačne liste se objavljuju na internet stranicama Vlade Federacije BiH i Ministarstva. Do sada su objavljene liste korisnika finansijske pomoći za mjesec: siječanj, veljaču i ožujak 2025. godine.

III. Uredba o mjerama finansijske pomoći niskoakumulativnim djelatnostima u Federaciji BiH u cilju održavanja postojećih radnih mjesta za 2025. godinu

Cilj je održivost korisnika finansijske pomoći, očuvanje postojećih radnih mjesta i osiguranje podrške likvidnosti za **razdoblje od 01.01.2025. do 31.12.2025. godine**. Ukupna finansijska sredstva za provođenje ove Uredbe osigurana su u Finansijskom planu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2025. godinu u iznosu od 15.000.000,00 KM.

Pravo na pomoć imaju pravne i fizičke osobe koji imaju dodijeljen ID broj i organizirani su u skladu sa Zakonom o privrednim društvima i Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima u Federaciji BiH. To su poslodavci koji obavljaju djelatnost u tekstilnoj, kožnoj i industriji obuće i niskoakumulativnim djelatnostima tradicionalnih, starih zanata, **izuzimajući rudnike uglja**, djelatnostima koji na osnovu članka 6. točka 10. Zakona o doprinosima Federacije BiH imaju povlaštenu osnovicu doprinosa.

Financijska pomoć će se koristiti za **refundaciju** isplaćenog dijela plaće za zaposlene radnike za broj radnika koji je korisnik imao zaključno sa 30.11.2024. godine, a koji su imali:

- neto plaću manju od 800,00 KM.
- koji imaju kontinuitet u prijavi osiguranja radnika tokom 2025. godine.

Pomoć se isplaćuje mjesečno, odnosno, najkasnije 45 dana od završetka tekućeg mjeseca 2025. godine.

Na osnovu podataka dobivenih od PU FBiH, pomoć se dodjeljuje korisnicima koji kumulativno ispunjavaju uvjete propisane u Uredbi.

Porezna uprava Federacije BiH po zahtjevu Zavoda iz službenih evidencija osigurava popis korisnika sa brojem zaposlenih radnika i iznosima neto plaće za novembar 2024. godine, kao i podatke o broju zaposlenih i iznosima neto plaće potencijalnih korisnika finansijske pomoći po okončanju tekućeg mjeseca 2025., broj i status transakcijskih računa i druge relevantne podatke potencijalnih korisnika finansijske pomoći.

Vlada Federacije BiH, na prijedlog Zavoda donosi Odluku o utvrđivanju konačne liste korisnika finansijske pomoći na mjesečnoj razini. Konačne liste se objavljuju na internet stranicama Vlade Federacije BiH i Zavoda. Do sada su objavljene liste korisnika finansijske pomoći za mjesec: siječanj, veljaču i ožujak 2025. godine.

4. IZMJENE ZAKONA O DOPRINOSIMA

U temeljnim prioritetima Smjernica je naznačeno i da će se, u svrhu zaštite radnih mjesta, potencirati reforma opterećenja rada kroz izmjene pravnog okvira poreza na dohodak i obaveznih doprinosa. Odredbom članka 7. stav 1. Zakona o doprinosima propisano je da je osnovica za doprinose plaća, odnosno naknada plaće zaposlenika, utvrđena u skladu sa zakonom ili drugim propisom, s tim da osnovica za obračun doprinosa ne može biti niža od najniže plaće utvrđene Općim kolektivnim ugovorom za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine.

Mjesečna osnovica za obračun doprinosa u razdoblju od 01.01.2025. godine ne može biti niža od najniže plaće u skladu sa Odlukom o iznosu najniže plaće za 2025. godinu ("Službene novine Federacije BiH", broj: 104/24), s tim da je propisani iznos neto plaće potrebno preračunati u bruto iznos (navedeno prikazano u tablici 1.).

U tablici 1. kod prikazanog obračuna u skladu sa Zakonom o doprinosima u Federaciji BiH evidentni su doprinosi **na plaću**, ali i doprinosi **iz plaće**, odnosno doprinosi na teret poslodavca i doprinose na teret radnika, iako je država poslodavce obavezala da isplaćuju i jedne i druge doprinose. U ovom sistemu postoje pojmovi „bruto 1“ i „bruto 2“ plaće. Na konkretnom primjeru (što je i prikazano u tablici 1.), to znači da osoba koja ima neto plaću od 1.000 KM, u svom ugovoru o radu vidi bruto 1 plaću od 1.562,00 KM, a na sve to idu i dodatni doprinosi (bruto 2), što znači da je stvarni trošak za poslodavca, ili stvarni trošak - plaća za radnika – 1.726,01 KM. Ukupno oporezivanje doprinosima u BiH jedno je od najviših u svijetu (tablica 1.), i svakako predstavlja veliko opterećenje faktora rada čime se umanjuje međunarodna konkurentnost bosanskohercegovačkih proizvoda. U cilju smanjenja doprinosa usvojene su izmjene Zakona o doprinosima.

U „Službenim novinama Federacije BiH“, broj 33/25 od 07. svibanja 2025. godine, objavljen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima koji je stupio na snagu 08. svibanja 2025. godine, a primjenjuje se od 01. lipnja 2025. godine. Osnovni cilj izmjena je rasterećenje gospodarstva i smanjenje troškova poslodavaca, posebno u kontekstu povećanja minimalne plaće od 01.01.2025. godine. Kako bi se olakšao teret koji poslodavci snose prilikom obračuna plaća, novim rješenjima u vidu izmjena Zakona o doprinosima FBiH:

I. smanjenjena je zbrojna stopa doprinosa sa 41,50% na 36%, što predstavlja umanjeno od 5,50 indeksnih bodova, odnosno 13,25%, što znači:

Stopa doprinosa za mirovinsko i invalidsko osiguranje na teret poslodavca smanjuje se za 3,50 indeksna boda,

Stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca smanjuje se za 2 indeksna boda.

Tablica 2. Vrste i stope doprinosa – prije i poslije izmjene Zakona

R/br.	OPIS	Stope doprinosa na bruto plaću		
		Stope doprinosa na teret zaposlenika iz plaće	Stope doprinosa na teret poslodavca / na plaću	Stope doprinosa na teret poslodavca / na plaću od 01.7.2025.
1	2	3	4	5
1.	Doprinosi PIO/MIO	17,00%	6,00%	2,50%
2.	Doprinosi ZO	12,50%	4,00%	2,00%
3.	Doprinos za osiguranje od nezaposlenosti	1,50%	0,50%	0,50%
	Ukupno	21,00%	10,50%	5,00%

Izvor: Izrada autora prema Zakonima o doprinosima

Smanjenjem stopa doprinosa na teret poslodavca sa 10.5% na 5%, iznos doprinosa na plaću u iznosu od 164,01 KM se umanjuje za 85,91 KM i iznosi 78,10 KM, tako da ukupan iznos troškova poslodavca iznosi 1.640,10 KM ako se radi po primjeru iz tablice 1., gdje je neto plaća 1.000,00 KM i koeficijent osobnog odbitka 1.

Pored gore navedenog, daljnje izmjene koje je ovaj Zakon donio su:

II. Obračun doprinosa za zaposlenike na nepuno radno vrijeme

Obračun doprinosa za zaposlenike na nepuno radno vrijeme dugo vremena je predstavljao dileme kod primjene kako zbog nejasnih i nepotpunih zakonskih odredbi tako i zbog donekle različitog postupanja Ministarstva, Porezne uprave pa čak i sudova. Zakon o radu određuje da puno radno vrijeme traje 40 sati tjedno, ako zakonom, kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu ili ugovorom o radu nije određeno u kraćem trajanju. Nepunim radnim vremenom smatra se radno vrijeme kraće od punog radnog vremena.

Mišljenje Federalnog ministarstva financija u vezi obračuna doprinosa u navedenim slučajevima; „Osnovica za doprinose plaća, odnosno naknada plaće zaposlenika, utvrđena u skladu sa zakonom ili drugim propisom, s tim da osnovica za obračun doprinosa ne može biti niža od najniže plaće. Navedenom odredbom nije propisano da se najniža osnovica za obračun doprinosa utvrđuje srazmjerno vremenu provedenom na radu (punom ili nepunom).” Prema navedenom, osnovica za obračun doprinosa je ista i kod prijave radnika na 2 sata, 4 sata ili 8 sati ili još nepovoljnije ako je radnik zaposlen kod dva ili više poslodavaca, svaki poslodavac je bio dužan da obračuna doprinose na najnižu plaću ukoliko zaposleniku plaća nije bila viša od najniže propisane odlukom za predmetnu godinu. Izmjena: Stav (2) mijenja se i glasi: "Izuzetno, ukoliko je radnik u skladu sa propisima o radu, zaposlen na nepuno radno vrijeme do četiri sata ili manje, osnovica za obračun doprinosa je plaća, odnosno naknada plaće zaposlenika, u nepunom radnom vremenu, koja se isplaćuje srazmjerno ugovorenom radnom vremenu i ne može biti niža od 50% iznosa najniže plaće utvrđene posebnim propisom.

Navedenom izmjenom riješen je dio dilema i omogućeno je npr.: da ukoliko je zaposlenik prijavljen kod dva poslodavca po 4 sata i ako prima najnižu plaću srazmjerno vremenu provedenom na radu tada će svaki poslodavac u 2025. godini, u navedenom slučaju osnovica za obračun doprinosa ne može biti manja od 781,00 KM (50% od 1562,00 KM).

- III.** Brisanjem stava 3. članka 7. Zakona, odredbe Zakona su usklađene sa **Presudom Ustavnog suda Federacije BiH, objavljena u “Službenim novinama Federacije BiH”, broj 28/23 od 19.04.2023. godine.**

Brisani stav: “Osnovica iz člana 6. toč. 1. do 9. ovog zakona, za obveznika koji je na teritoriji Federacije zaposlen kod humanitarne organizacije - nerezidenta Federacije je njegova plaća, s tim da ta osnovica ne može biti niža od prosječne plaće zaposlenih na teritoriji Federacije, u skladu sa člankom 6.a stav 2. ovog Zakona.”

Dio iz presude: “Na osnovu člana IV.C.3.12. b) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine utvrđuje se prijelazno rješenje kojim se nalaže Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine da u roku od šest mjeseci od dana objavljivanja ove presude u "Službenim novinama Federacije BiH" uskladi odredbe Zakona iz tačke 1. izreke ove presude sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, do kada se odredbe Zakona i Pravilnika iz tačke 1. ove presude mogu primjenjivati.” **Odredbe Zakona i Pravilnika iz tačke 1. ove Presude mogle su se primjenjivati do 19.10.2023. godine.**

- IV.** Dopunom Zakona je precizirano vremenska obaveza doprinosa: "Obaveza doprinosa vezana je uz razdoblje provedeno u osiguranju i uz osnov osiguranja.”

- V.** Stope za obračun doprinosa za poduzetnike su također smanjene:

Tablica 3. Stope doprinosa na poreznu osnovicu

R/br.	OPIS	Stope doprinosa na propisanu osnovicu	Stope doprinosa na propisanu osnovicu od 01.7.2025.
1	2	3	3
1.	Doprinosi PIO/MIO	23,00%	19,50%
2.	Doprinosi ZO	16,50%	14,50%
3.	Doprinos za osiguranje od nezaposlenosti	2,00%	2,00%
	Ukupno	41,50%	36,00%

- VI.** Izmjenama i dopunama Zakona propisane su kazne i za poslodavca, ako obračuna i uplati doprinose suprotno odredbama člana 7. Zakona.

Navedenim izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima smanjeni su troškovi rada odnosno doprinosi na teret poslodavca, ali je za očekivati da poslije analiza utjecaja tih propisa na zaposlenike, poslodavce i proračune u FBiH, u nekom vremenskom razoblju, u narednim izmjenama Zakona, budu i ukinuti.

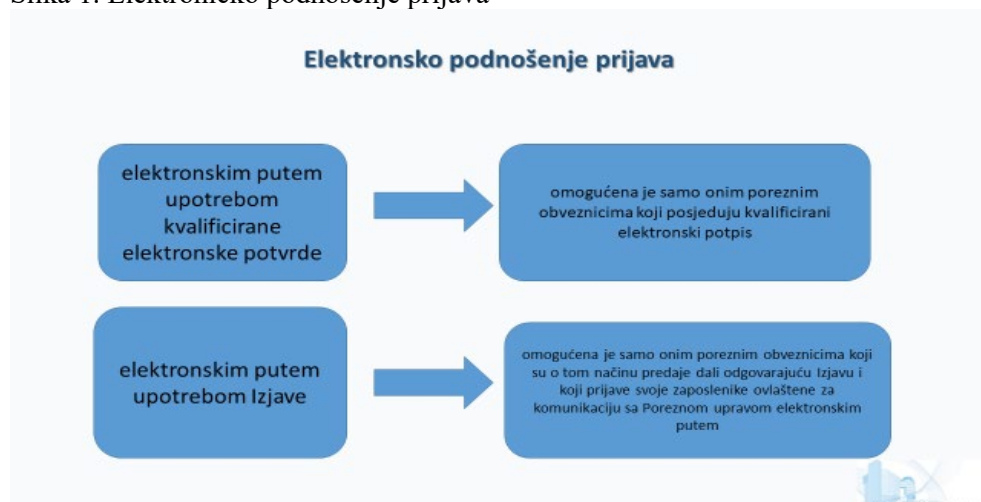
5. ELEKTRONIČKO PODNOŠENJE POREZNIH PRIJAVA U KONTEKSTU PRIMJENE PRAVILNIKA O POREZNIM PRIJAVAMA

Pravilnikom o poreznim prijavama propisuju se vrste poreznih prijava i njihov postupak podnošenja, kao i uvjeti za elektroničko poslovanje sa Poreznom upravom Federacije Bosne i Hercegovine za elektroničke usluge koje Porezna uprava pruža poreznim obveznicima u okviru poslovnih procesa iz njene nadležnosti **uz upotrebu kvalificiranog elektroničkog potpisa**, sistem ovlaštenja u korištenju elektroničkog poslovanja, a u vezi sa primjenom Zakona o elektroničkom potpisu.

Elektronički obrazac prijave po svom sadržaju i formi u cijelosti odgovara obrascu prijave propisane pravilnicima kojima je uređeno provođenje Zakona o porezu na dobit / dohodak / doprinosima.

Nakon 01.06.2025. godine, propisana je Obaveza podnošenja poreznih prijava elektroničkim putem odnosno porezni obveznik je dužan dostavljati Poreznoj upravi elektronički putem upotrebom kvalificirane elektroničke potvrde obrasce, i to: sve prijave poreza na dobit i određeni broj prijave poreza na dohodak i doprinosa.

Slika 1. Elektroničko podnošenje prijave

Izvor: prezentacija - edukacija za zaposlenike PU (F.Ć.; A.F.)

Kao prethodno pitanje za podnošenje poreznih prijava Poreznoj upravi putem kvalificiranog elektroničkog potpisa je pribavljanje kvalificirane elektroničke potvrde i Obrasca PP1.

Kvalificirana elektronička potvrda je potvrda koja sadrži podatke propisane Zakonom o elektroničkom potpisu i koju je izdao ovjeritelj koji ispunjava uvjete propisane tim zakonom, po postupku koji obuhvata identifikaciju korisnika prilikom izdavanja potvrde predstavlja kvalificiranu elektroničku potvrdu.

Porezna uprava prihvata kvalificirane elektroničke potvrde izdane od strane ovjeritelja upisanih u evidenciju ovjeritelja za Bosnu i Hercegovinu kod Ureda za nadzor i akreditaciju ovjeritelja pri Ministarstvu komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, kao i kvalificirane elektroničke potvrde izdate od strane ovjeritelja druge države, a deponovane kod ovjeritelja iz Bosne i Hercegovine, ukoliko su kompatibilne sa software-om koji Porezna uprava koristi u okviru e-poslovanja.

Prijava potpisana kvalificiranom elektroničkom potvrdom, u skladu sa odredbama Zakona o elektroničkom potpisu, ima jednaku pravnu važnost i dokaznu snagu kao i svojeručno potpisani papirni dokument. Porezna uprava, u okviru e-poslovanja, prihvata samo prijave odnosno odjave koje su potpisane važećom kvalificiranom elektroničkom potvrdom korisnika.

Ovjeritelji za Bosnu i Hercegovinu kod Ureda za nadzor i akreditaciju ovjeritelja pri Ministarstvu komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine su:

- Halcom D.D. Ljubljana
- Uprava za indirektno oporezivanje, Banja Luka
- Agencija za identifikacijske dokumente, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine, Banja Luka
- "JP BH POŠTA" d.o.o. Sarajevo

[https://www.mkt.gov.ba/data/Slike/Dokumenti/Registar ovjeritelja u BiH esign.pdf](https://www.mkt.gov.ba/data/Slike/Dokumenti/Registar_ovjeritelja_u_BiH_esign.pdf)

Predstavnik za reguliranje e-poslovanja sa PU je fizička osoba koje je porezni obveznik ovlastio da u njegovo ime obavlja e-poslovanje. Radnje koje poduzima predstavnik za reguliranje e-poslovanja sa PU imaju isto pravno djelovanje kao da ih je poduzeo porezni obveznik. Ovlaštenja koja su dana predstavniku ne mogu se dalje prenositi.

Prijava/odjava predstavnika za reguliranje e-poslovanja sa Poreznom upravom vrši Porezna uprava na osnovu zahtjeva ovlaštene osobe poreznog obveznika, podnesenog u pisanoj formi na Obrascu PP1. Obrazac se podnosi Sektoru za informacijske tehnologije, dostavlja se u elektroničkoj formi na način određen tehničkim uputstvom, navode se vrste elektroničkih usluga, radi se provjera usaglašenosti podataka, ukoliko korisnik ima više predstavnika za reguliranje e-poslovanja sa PU, za svakog posebno dostavlja Obrazac PP1.

Za primjenu kvalificiranih digitalnih certifikata eksternih izdatelja za podnošenje poreznih prijava eksternih korisnika prema PU, a u cilju dodjele korisnika ovlaštenja za kompaniju potrebno je da se u nPIS sistemu podnese PP1 obrazac.

Tablica 4. Prijava/odjava predstavnika za reguliranje e-poslovanja sa Poreznom upravom

Preduvjet za prijavu reguliranja e-poslovanje sa Poreznom upravom je da je porezni obveznik upisan u registar i evidenciju poreznih obveznika/obveznika uplate doprinosa u Poreznoj upravi Federacije BiH

PRIJAVA/ODJAVA PREDSTAVNIKA ZA REGULIRANJE E-POSLOVANJA SA PU		Obrazac PP1
☐ Prijava ☐ Odjava		
KORISNIK		
1.	Identifikacioni broj korisnika	
2.	Naziv korisnika	
3.	Sjedište i adresa korisnika	
4.	Email (elektronska pošta poreznog obveznika)	
OVLAŠTENO LICE KORISNIKA		
5.	JMB ovlaštenog lica	
6.	Ime i prezime ovlaštenog lica korisnika	
7.	Email (elektronska pošta poreznog obveznika)	
PREDSTAVNIK ZA REGULIRANJE E-POSLOVANJA		
8.	Da li je predstavnik za reguliranje e-poslovanja zaposlen kod korisnika?	☐ DA ☐ NE
9.	Identifikacioni broj subjekta kod koga je zaposlen predstavnik	
10.	Naziv subjekta kod koga je zaposlen predstavnik	
11.	Sjedište i adresa korisnika	
12.	JMB predstavnika za reguliranje e-poslovanja	
13.	Ime i prezime predstavnika za reguliranje e-poslovanja	
14.	Email (elektronska pošta predstavnika za reguliranje e-poslovanja)	
15.	Elektronske usluge za koje se predstavnik prijavljuje:	☐ E-usluge nPis ☐ E-usluge JS
16.	Napomena	
17.	Datum podnošenja	
18.	Potpis	

*ukoliko korisnik ima više predstavnika popunjava se novi obrazac

Obrazac PP1 sastavni je dio Pravilnika o poreznim prijavama.

Izvor: obrada autora

6. NACRT ZAKONA O FISKALIZACIJI TRANSAKCIJA U FEDERACIJI BIH

Utvrđenim Nacrtom zakona o fiskalizaciji transakcija u Federaciji BiH, koji se upućuje u daljnju parlamentarnu proceduru, uređuje se obaveza izdavanja računa, elektronički fiskalni sistemi koji se koriste za izdavanje računa, obaveze evidentiranja transakcija, sistem nadzora u oblasti fiskalizacije transakcija, kaznene odredbe, kao i druga pitanja od značaja za fiskalizaciju na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine.

Svrha ovog zakona je sprečavanje utaje poreza kao rezultat neformalne ekonomije korištenjem tehnoloških sistema koji omogućavaju sigurne informacije u realnom vremenu, za svaku transakciju u Federaciji. Ovim zakonom vrši se usklađivanje s Direktivom Europskog parlamenta i Vijeća 2014/55/EC od 16. aprila 2014. godine o elektroničkom izdavanju računa u javnoj nabavci.

U Federaciji BiH postoji sistem fiskalizacije uređen Zakonom o fiskalnim sistemima koji je donesen 2009. godine, a implementiran u januaru 2010. godine. Međutim, s obzirom da proces fiskalizacije koristi tehničko-tehnološka rješenja, te da se proces fiskalizacije integriše u poslovanje poslovnih subjekata, postojeći pravni okvir nije dostatan da prati razvoj informacijskih tehnologija i razvoj digitalizacije poslovanja gospodarstva.

Prema odredbama Zakona o fiskalnim sistemima¹, koji je na snazi od siječnja 2010. godine, određeni poslovni subjekti su u obavezi da transakcije prodaje dobara i usluga u zamjenu za novac evidentiraju putem fiskalnih sistema. Fiskalni sistemi se certificiraju od strane Federalnog ministarstva financija i putem Terminala kao dijela fiskalnog sistema, na Server PU FBiH dostavljaju se podaci o transakcijama, odnosno prometu. Propis uređuje i obavezu izdavanja i dostavljanja kupcu računa, ali i daje, pored redovnih nadzora, Poreznoj upravi FBiH novi instrument kontrole i inspekcije transakcija.

U svrhu regulacije cjelokupnog sistema izvještavanja o transakcijama, Zakon o fiskalnim sistemima je između ostalog propisao:

- način evidentiranja i kontrolu prometa putem fiskalnih sistema,
- koji su osnovni dijelovi, tehničke i funkcionalne osobine fiskalnih sistema,
- koji su fiskalni dokumenti,
- način stavljanja u promet fiskalnih sistema,
- način vršenja fiskalizacije fiskalnih sistema,
- način evidentiranja, storniranja i reklamiranja prometa,
- servisiranje fiskalnih sistema,
- kontrolu fiskalnih uređaja i fiskalnih proizvoda,
- kontrolu evidentiranja prometa preko fiskalnih uređaja,

¹ „Službene novine Federacije BiH“ broj 81/09

- kontrolu ovlaštenih servisa i ovlaštenih servisera,
- ostale odredbe - ovlaštenja za donošenje podzakonskih akata i kaznene odredbe.

Pored Zakona o fiskalnim sistemima, podzakonskim aktom su uređivani izuzeti porezni obveznici: *Odlukom o određivanju drugih djelatnosti koje ne podliježu obavezi evidentiranja prometa putem fiskalnih sistema*²; zatim su uređivane tehničke karakteristike fiskalnog sistema i dokumenti koje fiskalni sistemi proizvode: *Pravilnik o fiskalnim dokumentima*³ i *Pravilnik o fiskalnim sistemima*⁴; zatim uređivani postupci na strani svih sudionika u procesu fiskalizacije: *Pravilnik o proizvođačima/zastupnicima u sistemu fiskalizacije*⁵ i *Pravilnik o postupcima fiskalizacije*⁶.

Obaveza fiskalizacije, shodno važećim odredbama Zakona o fiskalnim sistemima predviđena je za svaku osobu upisanu u registar za promet dobara ili pružanje usluga klijentima, neovisno od načina plaćanja.

Zakonom o fiskalnim sistemima FBiH i Odlukom o određivanju drugih djelatnosti koje ne podliježu obavezi evidentiranja prometa putem fiskalnih sistema, propisani su **izuzeci** iz obaveze fiskalizacije, pri čemu tom prilikom nije predviđen unificiran način izuzeća, pa su tako izuzete određene djelatnosti, ali i određeni organizacijski oblici pravnih osoba, što u praksi uzrokuje značajne nedoumice, posebno ukoliko se ima u vidu da su pojedini propisi koji su te oblike i djelatnosti definirali, sada već izmijenjeni ili nisu u primjeni iz drugih razloga.

U Federaciji BiH izvršena je selekcija obveznika izvještavanja, te su izuzeća od izvještavanja izvršena prema djelatnosti, organizacijskom obliku subjekta, te modalitetima obavljanja djelatnosti (na osnovu Zakona i odluka).

² „Službene novine Federacije BiH“, br.41/11 i 25/12

³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 50/20, 92/20 i 28/21

⁴ „Službene novine Federacije BiH“, br. 50/20, 92/20 i 28/21

⁵ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 51/21

⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 50/20 i 92/20

Tablica 5. Obveznici izvještavanja i izuzeća

Djelatnosti	•djelatnost vjerskih organizacija, •djelatnost biblioteka, •djelatnost arhiva, •djelatnost muzeja •obavezno socijalno osiguranje, •djelatnost čistača cipela i nosača, •djelatnosti obrazovanja (predškolsko, osnovno, srednje i visoko), •djelatnosti javnih zdravstvenih ustanova, •djelatnost organa uprave i upravnih organizacija, •djelatnosti pravnih lica koja vrše profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom i registrovanu djelatnost obavljaju upošljavanjem preko 50% lica sa invaliditetom, čiji stepen invalidnosti iznosi najmanje 50%, •advokatska djelatnost.
Organizacijski oblik subjekta	•banke i osiguravajuća društva, •djelatnosti Crvenog krsta/križa Federacije Bosne i Hercegovine propisane Zakonom o crvenom krstu/križu („Službene novine Federacije BiH“ broj 28/06) i druge humanitarne djelatnosti humanitarnih organizacija, udruženja i fondacija koja nisu registrovana za obavljanje privredne djelatnosti, •samostalnog poljoprivrednog proizvođača, u slučaju prodaje vlastitih poljoprivrednih proizvoda na pijačnim tezgama i porodičnom poljoprivrednom gazdinstvu, •vlasnika samostalne zanatske radnje, u slučaju prodaje vlastitih proizvoda umjetničkog i starog zanatstva i domaće radinosti na pijačnim tezgama i sličnim objektima, •djelatnosti Komisije za vrijednosne papire, Registra vrijednosnih papira i društava za upravljanje fondovima, prilikom obavljanja poslova finansijskog posredovanja,
Modaliteti obavljanja djelatnosti	•energetska, komunalna, telekomunikacijska i druga preduzeća koja naknadu za prodatu robu, odnosno pružene usluge naplaćuju ispostavljanjem računa o obračunu potrošnje preko mjernih instrumenata (električna energija, gas, grijanje, voda, telefon i dr.), •poštanske aktivnosti i prijevoz i isporuku poštanskih pošiljki, •djelatnosti obrtnika i srodnih djelatnosti koji paušalno plaćaju porez na dohodak, •umjetničko i književno stvaralaštvo i scensku umjetnost, •rad umjetničkih ustanova, •prodaju preko automata, •taksi djelatnost koju fizička lica obavljaju sa samo jednim (vlastitim) vozilom, •prodaja na tržištima na malo (pijacama), koja se obavlja izvan trgovačkih radnji koje su rješenjem nadležnog organa registrovane za djelatnost trgovine, •prodaja na štandovima i stolovima izvan tržnica na malo, koja se obavlja na mjestima za koje je nadležni organ izdao odobrenje.

Izvor: obrada autora.

U svezi sa Zakonom o fiskalnim sistemima, poduzimane su mjere ka unapređenju sistema fiskalizacije, odnosno fiskalnih uređaja u Federaciji BiH, posebno u dijelu

koji se odnosi na tehničko-tehnološka poboljšanja i poboljšanja u oblasti informacijskih tehnologija. Od 2021. godine uvedeni su unaprijeđeni fiskalni uređaji koji će se proizvoditi i prodavati ubuduće, pri čemu je zaustavljena dalja proizvodnja i prodaja starih modela fiskalnih uređaja koji su koncipirani na tehnologiji starijoj preko 10 godina. Karakteristike funkcija unaprijeđenih fiskalnih sistema su:

- prijenos svakog pojedinačnog fiskalnog računa na server Porezne uprave,
- prijenos podataka o svakom pojedinačnom računu vrši se u tzv. real time (stvarnom vremenu) prema Poreznoj upravi, što u stvari znači da se svaki pojedinačni fiskalni račun koji izda obveznik u (realnom vremenu) – na minimalnoj vremenskoj odrednici do 5 minuta prenese na server Porezne uprave,
- prijenos podataka o ostvarenom prometu sada je moguće vršiti i putem interneta, 3G mreže ili naprednije tehnologije,
- novi fiskalni sistemi produciraju fiskalne račune koji sadrže tzv. QR kod, a koji je jedinstven za svaki fiskalni račun i nije ga moguće reproducirati, a koji služi kao „put“ za provjeru od strane građana je li njihov račun dostavljen na server Porezne uprave,
- povećana je razina sigurnosti zaštite podatka prilikom prenosa između fiskalnih uređaja i servera Porezne uprave putem naprednih modela kriptiranja i dekriptiranja podataka.

Evidentiranje svakog pojedinačnog fiskalnog računa u Poreznoj upravi i to u momentu kada je isti izdan, predstavlja značajan pokazatelj za inspektore prilikom provođenja kontrole u smislu npr. da li obveznik zaista vrši izdavanje fiskalnih računa. Naime, ukoliko se konstatuje da određeni obveznik, npr. u roku od 3 h nije izdao niti jedan fiskalni račun, isto može biti signal za dodatnu kontrolu tog poreznog obveznika. Ovdje treba napomenuti da to nije jedini kriterij koji se koristi prilikom ovakvih procjena, već se u obzir uzima i npr. djelatnost koju obveznik vrši, mjesto gdje se nalazi i sl.

Znači, iz perspektive Porezne uprave, kod uređaja novije generacije omogućena je centralna analitika, koja dalje osigurava uvjete za pristup inspekcije temeljen na riziku, te se sumnjivo ponašanje poreznih obveznika može lakše identificirati. Time se vremenom stvara manji poslovni teret za sve porezne obveznike koji izdaju sve račune i posluju u skladu sa zakonom, jer je manja vjerovatnoća da će biti izabrani za poreznu inspekciju.

Također, korištenjem pametnih telefona odnosno mobitela svaki građanin putem QR koda može izvršiti provjeru validnosti izdanog fiskalnog računa, čime se podiže svijest i građana i obveznika da traženjem i uzimanjem računa, te njegovom provjerom aktivno sudjeluju u suzbijanju sive ekonomije i povećanju porezne discipline. Međutim, bitno je napomenuti da se trenutno u upotrebi nalaze obje vrste fiskalnih uređaja, te uvođenje uređaja novije generacije nije dalo očekivani uspjeh u smislu smanjenja sive ekonomije.

Naime, prilikom njihovog uključivanja na tržište bilo je planirano da se svi „stari“ uređaji zamijene novim, sukcesivno u razdoblju od tri godine. Međutim, reakcijom Parlamenta Federacije BiH, isti proces je obustavljen, tako da se trenutno zamjena vrši spontano, odnosno, broj zamjenjenih uređaja ima tendenciju rasta, ali obzirom da upotreba „starih“ uređaja nije ograničena rokom, ne može se predvidjeti vremenski rok u kojem bi svi uređaji na tržištu imali unaprijedene karakteristike, pri čemu je u narednom razdoblju za očekivati povećan rast njihovog broja primarno iz razloga starosti i kvarova na prethodno korištenim fiskalnim uređajima.

Na području Federacije BiH na dan 31.03.2025. godine instalirano je ukupno **106.098 fiskalnih uređaja, od čega oko 45.000 uređaja** novije generacije, putem kojih je u martu 2025. godine evidentiran ukupan promet u iznosu od **5.567.734.931 KM**. U odnosu na 31.03.2024. godine, broj fiskalnih uređaja veći je za **5.372**, a evidentirani promet u martu 2025. godine je veći u odnosu na mart 2024. godine za **489.773.318 KM**.

Značajno ograničenje postojećeg sistema fiskalizacije jeste što pravni okvir ne prati modalitete poslovanja kao što je npr. ekonomija platformi koja uključuje internetska tržišta, društvene mreže, internetske trgovine, stranice za uporedbu cijena i sl.

***Ekonomija platformi** uključuje internetska tržišta, društvene mreže, internetske trgovine, stranice za uporedbu cijena i sl. i teško je zamisliti život bez njih. Rad putem platformi oblik je zapošljavanja u kojem se subjekti ili pojedinci koriste internetskom platformom kako bi pristupili drugim subjektima ili pojedincima radi rješavanja određenih problema ili pružanja određenih usluga u zamjenu za plaćanje. U EU-u trenutno djeluje više od 500 digitalnih radnih platformi, čime se korisnicima olakšava pristup uslugama i stvaraju prilike za subjekte i ljude⁷*

Širenje poslovnog modela ekonomije platformi prouzrokovalo je nove probleme za porezne sisteme. Npr. pojedinci koji djeluju samostalno putem ekonomija platformi ne smatraju se poreznim obveznicima, a alati za njihovo otkrivanje od strane poreznih tijela su ograničeni. Stoga, izvještavanje o transakcijama treba da doprinese poboljšanju analiza rizika, poreznih nadzora i posljedično smanjenju poreznih prevara i utaja.

7. E-FAKTURIRANJE

E-fakturiranje je elektronička razmjena dokumenta fakture između dobavljača i kupca. E-faktura je račun koji je izdan, proslijeđen i primljen u formatu strukturiranih podataka koji omogućava njegovu automatsku i elektroničku obradu,

⁷ <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/platform-economy/>

kako je definirano u *Direktivi 2014/55/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 16. aprila 2014. o elektroničkom fakturiranju u javnim nabavkama*⁸ po kojoj sve europske javne uprave moraju biti u mogućnosti da prihvate fakture u elektroničkom formatu od svojih dobavljača. Zahvaljujući definiciji otvorenih standarda, kompanije mogu elektronički pregovarati sa bilo kojim europskim naručiteljem iz javnog sektora i provoditi procese nabavke. Direktiva 2014/55/EU nalaže da je države članice usvoje, kako bi postala obavezna za sve javne naručitelje i naručitelje da primaju i obrađuju e-fakture u skladu sa europskim standardom. Ne postoji eksplicitna obaveza izdavanja e-fakture od strane poslovnih subjekata u Federaciji BiH kao sredstvo nadzora ispravno prikupljenog poreza i sprečavanje porezne utaje. Međutim, generalno odredbom članka 55. Zakona o PDV⁹, prepoznata je porezna faktura kao dokument koji služi za iskazivanje prometa dobara i usluga, ali ne i njen oblik izdavanja. S druge strane, odredbama Zakona o elektroničkom dokumentu¹⁰ identifican je elektronički dokument, što uključuje i fakture. Stoga, ukoliko se želi uvesti e-fakturiranje, ne postoji pravna prepreka u postojećim propisima, s tim da se isti uvede prema pravilima Zakona o elektroničkom dokumentu.¹¹

8. PRIJEDLOG ZAKONA O DOPUNI ZAKONA O POREZU NA DOHODAK

Iako je utvrđeni Prijedlog zakona o dopuni Zakona o porezu na dohodak upućivan u parlamentarnu proceduru nije bilo izmjena Zakona.

9. ZAKLJUČAK

Porezna reforma se uvijek provodi kao višegodišnji proces sa postepenim poreznim rasterećenjem i pojednostavljenjem poreznog sistema. Reforma je proces koji treba da osigura veću finansijsku stabilnost za građane, potakne ekonomski rast i unaprijedi kvalitetu života. Priprema i blagovremeno prilagođavanje promjenama ključna je za osiguranje pravilnog ispunjenja poreznih obaveza i izbjegavanje potencijalnih sankcija za porezne obveznike. Navedeno je da je reforma fiskalizacije glavno opredjeljenje Vlade Federacije BiH s ciljem minimiziranja neformalne ekonomije kroz modernizaciju poreznog sistema, te unapređenje pružanja javne usluge građanima i gospodarstvu, a istovremeno poboljšanje naplate javnih prihoda. Ocjenjuje se da je glavno sredstvo borbe protiv utaje poreza zdravo zakonodavstvo, posljednji tehnološki uređaji i informacije u realnom vremenu.

Digitalizacijom poreznih procesa, reforma ima za cilj povećati transparentnost i efikasnost poreznog sistema. Uvođenje modernih tehnoloških rješenja omogućit će

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0055>

⁹ "Službeni glasnik BiH", br. 9/05, 35/05, 100/08, 33/17, 46/23 i 80/23

¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“ broj 55/13

¹¹ „Službene novine Federacije BiH“ broj 55/13

bržu i efikasniju komunikaciju sa poreznom administracijom. Proširuje se obaveza podnošenja poreznih prijava elektroničkim putem, uvodi se novi način podnošenja poreznih prijava putem kvalificirane elektroničke potvrde. Preporuka je da fokus porezne politike i dalje bude na smanjenju poreznog opterećenja rada. U cilju pojednostavljenja poreznog sistema neophodno je donošenje zakona o porezu na imovinu na razini Federacije kao i propisa u vezi poreza na promet nekretnina. Potrebno je posebnu pažnju posvetiti smanjenju poreznog duga kroz interventne zakone o otpisu kamata, propisu o otpisu poreznih dugovanja i propisivanju instituta apsolutne zastare koji sada ne postoji u Zakonu o Poreznoj upravi Federacije BiH. U konačnici, porezna reforma ima za cilj smanjenje poreznog opterećenja i stvaranje jednostavnijeg, pravednijeg i transparentnijeg poreznog sistema koji će biti koristan za sve u društvu.

LITERATURA

1. Jelčić, B., Jelčić, B., Porezni sustav i porezna politika, Informator, Zagreb, 1998.
2. Porezni propisi: BiH, EU, FBiH, RS, BD
3. Zakona o radu („Službene novine Federacije BiH“, br. 26/16 i 89/18)
4. Uredbe o metodologiji izračuna i usklađivanja najniže plaće („Službene novine Federacije BiH“, broj: 106/21)
5. <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/platform-economy/>
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0055>

Doc. dr. sc. Ante Džidić

Uprava za neizravno oporezivanje BiH, Mostar

ante.dzidic@ef.sum.ba

KAKO ĆE UMJETNA INTELIGENCIJA OLAKŠATI POREZNU USKLAĐENOST?

1. UVOD

U današnjem digitalnom dobu, umjetna inteligencija postaje sve važniji alat u poslovnom svijetu, posebno u području porezne usklađenosti (engl. *tax compliance*). Složenost i dinamika poreznih propisa zahtijevaju preciznost i brzu adaptaciju, što tradicionalni pristup ne može efikasno ispuniti. Umjetna inteligencija nudi revolucionarna rješenja koja pojednostavljaju procese, smanjuju greške i povećavaju efikasnost. Iako postoje izazovi, već se pomalo nazire kako će umjetna inteligencija postati standard u upravljanju poreznim obvezama, olakšavajući poslovanje i smanjujući administrativne terete. Kako tehnologija napreduje, ključno je da tvrtke i regulatorna tijela surađuju kako bi maksimalno iskoristile njezin potencijal uz odgovarajuću zaštitu podataka i pravnih normi.

2. STANJE POREZNE ADMINISTRACIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Porezna administracija u Bosni i Hercegovini izrazito je složena. To je razvidno već iz podjele na neizravne i izravne poreze, pri čemu je nadležnost prikupljanja neizravnih poreza na državnoj, a izravnih poreza na entitetskoj razini (i Distrikt Brčko). Drugim riječima, ako poduzeće zapošljava radnika s prebivalištem na teritoriju RS ili ako ima poslovnicu u RS mora graditi odnose s tri porezne uprave u istoj državi, što nerijetko izaziva dodatne troškove poslovanja (primjer kvalificirane elektronički potpis). Složenost porezne administracije reflektira se i u broju zakona i podzakonskih akata koji reguliraju poreznu usklađenost. U tablici 1. prikazan je broj poreznih propisa koje poduzetnik mora poznavati ako želi uredno i legalno poslovati u Bosni i Hercegovini. Iz tablice je razvidno kako obveznici moraju poznavati 23 Zakona, 31 Pravilnik i 185 ostalih podzakonskih propisa i akata (odluke, instrukcije, objašnjenja, upute) samo iz područja poreza, ne uključujući propise iz oblasti spriječavanja pranja novca i druge propise specifične za pojedine djelatnosti.

Tablica 1. Porezni propisi

Propisi	Neizravni propisi	Izravni propisi	Ukupno
Zakon	10	13	23
Pravilnik	12	19	31
Ostalo (inssturkcij, upute i sl.)	155	30	185

Zakone koji se odnose na poreze relativno je lako pronaći na internetu. Međutim, ako se žele pronaći specifične odluke i uputstva, posebice na županijskoj razini, porezni obveznici se suočavaju s problemom pristupa takvim podacima, a to nerijetko rezultira povećanim troškovima u vidu pretplate na službene glasnike. Nadalje, broj poreznih obrazaca koje prosječno poduzeće predaje poreznim upravama u Bosni i Hercegovini na godišnjoj razini je oko 150 obrazaca, od kojih se neki dupliciraju ili čak multipliciraju. Što se tiče plaćanja fiskalnih i parafiskalnih nameta, za razliku od Republike Srpske u kojoj se sve fiskalne dažbine uplaćuju u državni budžet koji vrši raspodjelu prihoda, isplata plaća u Federaciji BiH iziskuje značajno veći angažman. Naime, svaka isplata plaća zahtijeva minimalno 10 uplatnica, a ovaj broj se povećava ako poduzeće ima radnike iz više županija. Nadalje, svaka porezna uprava ima svoj vlastiti digitalni potpis što značajno usložnjava usklađenost poslovanja s poreznim propisima, a povećan obujam transakcija povećava mogućnost pogreški. Stoga, nije iznenađujuće da je Bosna i Hercegovina tek na 141 mjestu u svijetu po uvjetima plaćanja poreza i na 184 mjestu po uvjetima pokretanja poslovanja. Naime, prema izvještaju Svjetske banke „Doing Business“ **u Bosni i Hercegovini se na plaćanje poreza potroši godišnje 411 sati (17,13 dana)**, dok je prosjek u Europi i Središnjoj Aziji 213,1 sati, a u razvijenim zemljama OECD-a (engl. *High Income Countries*) 158,8 sati OECD. Povrh toga, svaka isplata dobiti zahtijeva i plaćanje administrativnih taksi s ciljem izdavanja potvrda o izmirenim obvezama, što je postupak koji troši vrijeme i resurse poduzeća te efektivno povećava porez na dobit poduzećima.

Nadalje, visoke stope socijalnih doprinosa u kombinaciji s drugim fiskalnim nametima narušavaju princip slobode u upravljanju plodovima vlastitog rada i destimuliraju privatne inicijative. Naime, radnik s minimalnom plaćom od 1.000,00 KM košta poslodavca cca. 1.750,00 KM, što predstavlja vrijednost njegova rada. Radnik primljenu plaću uglavnom potroši na dobra i/ili usluge koje podliježu plaćanju PDV-a, a djelimično i na proizvode na koje se plaća trošarina. Tako će osoba koja pije kavu, alkoholna ili bezalkoholna pića uplatiti jedan dio svog raspoloživog dohotka u državni proračun i u obliku trošarine. Povrh toga, ako osoba koristi vozilo,

s potrošnjom goriva plaća i trošarine i putarinu, a prilikom registracije vozila plaća ekološku taksu, porez na imovinu i putarinu (još jednom!). Povrh toga, svi građani plaćaju naknadu za obnovljive izvore energije po potrošenom kilovat-satu električne energije, a građani u određenim županijama plaćaju i dodatnu premiju zdravstvenog osiguranja. Kada se sve to uzme u obzir, više od 60% onog što pojedinac u Federaciji BiH zaradi, uplati u javni proračun. Drugim riječima, država upravlja s više od 60% plodova njegova rada! Ovaj iznos je još i veći ako se uračunavaju i carine koje također plaćaju građani kroz cijene proizvoda iz uvoza.

Posljedice ovakvog stanja evidentne su ponajprije na visokoj stopi nezaposlenosti i visokim procjenama vrijednosti sive ekonomije. To nije iznenađenje ako se ima u vidu kako su visoki troškovi usklađivanja s poreznim propisima povezani su s većom korupcijom i manjim ulaganjima u proizvodnju (Djankov i sur. 2010). Nasuprot tome, porezni sustav s jednostavnim i jasnim pravilima može stimulirati poslovnu aktivnost, ulaganja i zapošljavanje. Politička i ekonomska stabilnost, transparentnost pravnih i regulatornih sustava, primjerenost pratećih institucija, lakoća repatrijacije profita te ekonomska i kvalificirana radna snaga obično su odlučujući čimbenici pri određivanju prikladnih lokacija za ulaganje (Tanzi i Zee, 2000). Štoviše, istraživanja pokazuju kako je jednostavnost plaćanja poreza, neovisno o visini stope poreza na dobit, važan čimbenik ulaska poduzeća na određeno tržište (Braunerhjelm i Eklund, 2014.).

3. PERSPEKTIVE RAZVOJA POREZNE ADMINISTRACIJE S RAZVOJEM UMJETNE INTELIGENCIJE

Imajući u vidu prethodno prikazano stanje porezne administracije u Bosni i Hercegovini, razvidno je kako je riječ o zemlji koja vapi za smanjenjem regulacija i poboljšanjem uvjeta poslovanja. Razvoj umjetne inteligencije će sasvim sigurno transformirati način na koji poduzeća pristupaju poreznoj usklađenosti, nudeći pritom brzinu, točnost i strategijsku prednost. No, umjetna inteligencija neće ostvariti svoj puni potencijal ako se prethodno ne stvori plodno tlo za razvoj poslovanja. Regulatorne promjene u smislu efikasnije porezne administracije i jednostavnijih pravila poslovanja nužne su za domaću ekonomiju. U tom smislu, porezna reforma bi podrazumijevala sveobuhvatniji pristup od simboličnog rezanja doprinosa na teret poslodavaca. Naime, prema aktualnim prijedlozima, porezna reforma u potpunosti zanemaruje pobude poreznih obveznika u odnosu na razinu tereta koji snose, a time i značajne potencijale prelijevanja sive ekonomije u regularne ekonomske tokove. Razvoj umjetne inteligencije izvrsna je prilika za

paralelnu implementaciju seta fiskalnih rasterećenja privatnog sektora i stvaranje konkurentnih uvjeta poslovanja. U tom smislu, koristi koje će umjetna inteligencija donijeti u područje regulatorne usklađenosti odnose se, između ostalog, i na sljedeće aktivnosti:

- automatizacija obrade podataka,
- troškovno efikasniji monitoring promjena u poreznim propisima,
- detekcija anomalija i prevencija prijevara,
- porezna optimizacija poslovanja
-

Automatizacija obrade podataka

Korištenjem umjetne inteligencije omogućava se automatsko prikupljanje, strukturiranje i analiziranje financijskih podataka iz različitih izvora (računi, transakcije, platni promet), što ubrzava pripremu poreznih prijava i smanjuje ljudske pogreške kako na razini poduzeća, tako i na razini društva, odnosno porezne administracije. Primjerice, poreznim obveznicima je nužno omogućiti uvid u bazu podataka poreznih organa kako bi provjerili podatke o svom poslovanju, a koji podaci su evidentirani kod nadležnih poreznih organa. Primjerice, kod Uprave za neizravno oporezivanje moguće je na temelju prijava samooporezivanja utvrditi minimalnu maržu obveznika ili podatak o minimalnoj marži u određenoj djelatnosti, što služi kao grubi pokazatelj rizika neusklađenosti s poreznim propisima i ostavlja prostor za dobrovoljnu korekciju stanja prije formalnog poreznog nadzora. Nadalje, razmjena podataka o vrijednostima uvoza i izvoza omogućit će poreznim obveznicima automatsku kontrolu vlastitih poreznih prijava u smislu njihove usklađenosti sa službenim podacima poreznih uprava, što će smanjiti broj prekršajnih sankcija poduzećima, a poreznoj administraciji omogućiti efikasnije korištenje materijalnih i ljudskih resursa. U konačnici, umjetna inteligencija će omogućiti efikasniji kontroling računovodstvenog sustava, primjerice kroz jednostavniju provjeru duplikata u KUF-u i KIF-u, kao i usklađenost unesenih općih podataka o kupcima i dobavljačima sa stvarnim podacima, a time i efikasniju kontrolu krajnje potrošnje u sustavu poreza na dodanu vrijednost.

Troškovno efikasniji monitoring promjena u poreznim propisima

Porezni zakoni često se mijenjaju, a praćenje ovih promjena može biti izazovno i skupo za porezne obveznike. Alati temeljeni na umjetnoj inteligenciji mogu automatski skenirati i interpretirati nove propise, obavještavajući korisnike o relevantnim izmjenama i njihovom utjecaju na poslovanje. Povrh toga, postavljanjem precizno strukturiranih upita u vezi poreznog tretmana različitih poslovnih transakcija umjetna inteligencija daje približno točne odgovore izvedne iz skupova podataka koji u sebi sadrže sveobuhvatnu poreznu praksu. U sljedećoj tablici prikazan je rezultat strukturiranih upita o poreznom tretmanu nekoliko izabranih poreznih pitanja i njihove usklađenosti sa stavovima Uprave za neizravno oporezivanje. Iz tablice je razvidno kako umjetna inteligencija pravilno rezonira u skladu s OECD-ovim principima određivanja mjesta prometa usluga i drugačije tumači propise u odnosu na Upravu za neizravno oporezivanje. Evolucija stavova Uprave za neizravno oporezivanje zabilježena u njezinoj 20-ogodišnjoj praksi ukazuje kako su i ove stavke otvorene eventualnoj provjeri, posebice ako se imaju u vidu presude suda BiH koje kažu kako posredovanje dobara može biti oporezivo prema mjestu primatelja usluge ako postoji dokaz u skladu s carinskim propisima. Na osnovu prikazanog, može se zaključiti da umjetna inteligencija već u dobroj mjeri daje logički dosljedne odgovore na porezna pitanja.

Tablica 2. Odgovori umjetne inteligencije na porezne kontroverze

Porezne kontroverze	Odgovor umjetne inteligencije (DeepSeek)	Uprava za neizravno oporezivanje (UINO)
Mjesto prometa usluga posredovanja kod prometa dobara?	Prema sjedištu kupca.	Prema sjedištu dobavljača.
Koncept sporednog prometa u sustavu PDV-a BiH?	Da, prema vrsti glavnog prometa.	Da, prema vrsti glavnog prometa.
Pravo na odbitak PDV-a kod nabavke putničkih automobila isključivo za poslovnu djelatnosti	Obveznik ima pravo na odbitak ulaznog PDV-a ako se vozilo koristi isključivo za poslovne svrhe.	Obveznik ima pravo na odbitak ulaznog PDV-a ako se vozilo koristi isključivo za poslovne svrhe.

Izvor: Izrada autora korištenjem platforme Deepseek i upravne prakse UINO

Naravno, zaključci i stavovi koje izvodi umjetna inteligencija zahtijevaju dodatnu provjeru stručnih osoba, ali je neupitno kako korištenje ovih alata već značajno štedi

vrijeme i resurse organizacija jer kvalitetno i brzo usmjerava fokus korisnika na detalje i nijanse koje treba provjeriti, a time služi i kao izrazito produktivno sredstvo učenja. Ovo će posebno doći do izražaja s rastom transparentnosti od strane poreznih organa koji još uvijek javno ne objavljuju porezna mišljenja, kao i s objavom presuda Suda BiH vezanim za porezne sporove. Naime, prema prednacrtu novog Zakona o postupku neizravnog oporezivanja, mišljenja će se obvezno objavljivati na sužbenoj web stranici ili drugim publikacijama Uprave za neizravno oporezivanje. Na taj način će se osigurati jednoobraznost u postupanju i pravna sigurnost za porezne obveznike. Međutim, valja imati u vidu kako umjetna inteligencija još uvijek nije dosljedna u pravilnom citiranju poreznih propisa i vrlo vjerojatno će u odgovorima na strukturirane upite citirati pogrešan članak zakona ili pogrešan broj presude. No, sasvim je sigurno kako će umjetna inteligencija poslužiti kao virtualni savjetnik koji daje korisne smjernice glede argumentacije o poreznom tretmanu različitih poslovnih događaja ukazujući na slične slučajeve u judikaturi Europskog pravde i drugih nacionalnih sudova te upućujući na relevantnu literaturu na koju se korisnici mogu referirati.

Detekcija anomalija i prevencija prijevара

Umjetna inteligencija koristi napredne algoritme za prepoznavanje neuobičajenih transakcija ili mogućih grešaka u poreznim prijavama. Time se smanjuje rizik od nenamjernih pogrešaka ili namjernih prijevара, što je ključno za izbjegavanje kazni i naknadnih kontrola. Strukturirani upiti vezani za podatke izvedene iz knjigovodstvenih programa mogu lako uočiti anomalije u podacima i usmjeriti na dodatnu provjeru, čime se smanjuje porezni rizik u vidu naknadne detekcije nepravilnosti od strane poreznog organa u odnosu na postojeće stanje koje nerijetko izaziva veće troškove u vidu dodatne porezne obveze, zateznih kamata i prekršaja za nepravilnosti.

Porezna optimizacija poslovanja

Pomoću strojnog učenja, umjetna inteligencija može analizirati poslovne modele i sugerirati najpovoljnije porezne strategije u skladu s lokalnim i međunarodnim propisima. To omogućuje poduzećima da na zakonit način smanje poreznu obvezu i povećaju profitabilnost. Ovaj potencijal se posebice odnosi na poduzeća koje globalno posluju jer smanjuje teret usklađenosti poslovanja s lokalnim poreznim propisima te omogućava efikasniju i povoljniju identifikaciju poreznih jurisdikcija s povoljnim poreznim okruženjem za određene poslovne transakcije. Nadalje, sve prisutnija važnost održavanja principa „*van dohvata ruke*“ će olakšati provjeru usklađenosti s ovim principom i postupno automatizirati izrade studija o transfernim

cijenama uz jasno i precizno strukturirane upite umjetnoj inteligenciji. U konačnici s razvojem digitalnih pisarnica i protokola u poreznim organima umjetna inteligencija značajno će olakšati podnošenje zahtijeva i ishođenje određenih uvjerenja i dozvola, što će sasvim sigurno smanjiti kadrovsko opterećenje u odjelima financija i preusmjeriti njihove kognitivne resurse ka kreativnom razmišljanju. Time će se smanjiti „proizvodnja“ dokumentacije koja se multiplicira na više lokacija i usporava poslovne procese kako privatnih poduzeća tako i institucija uređenog društva.

Poboljšana komunikacija s poreznim vlastima (porezna administracija) -

Posebne koristi umjetna inteligencija donosi kroz učinkovitost i jednostavnost porezne administracije, kako za porezne obveznike tako i za porezne organe. Neki sustavi koriste umjetnu inteligenciju za automatsko generiranje odgovora na upite poreznih tijela ili čak za predviđanje mogućih pitanja tijekom revizije i kontrole. Kolumbijski primjer pokazuje kako umjetna inteligencija može revolucionirati poreznu administraciju (Faúndez-Ugalde i sur., 2020). Naime, tamošnja porezna uprava uvela je inovativno rješenje temeljeno na umjetnoj inteligenciji i automatizaciji kako bi poboljšala dobrovoljnu usklađenost s PDV-om. Sustav (e-račun) koji se može usporediti s planiranom implementacijom e-fiskalizacije u Federaciji Bosne i Hercegovine koristi umjetnu inteligenciju za automatsko uspoređivanje PDV prijava s elektroničkim (fiskalnim) računima, čime se smanjuje utaja poreza i povećava transparentnost poslovanja. Sustav funkcionira na način da se svaka transakcija automatski evidentira u državnoj bazi podataka, a umjetna inteligencija uspoređuje podatke iz PDV prijava s podacima iz e-računa. Ako postoji nesklad (npr. prijavljeni PDV niži od stvarnog iznosa na računima), sustav generira upozorenja za porezne obveznike. Povrh toga, algoritmi strojnog učenja analiziraju obrasce u podacima kako bi otkrili sumnjive aktivnosti (npr. česte ispravke računa, duple transakcije, neprijavljene promjene). Naime, porezna uprava dobiva automatske nalaze o potencijalnim nepravilnostima, ali nužne korake prema „neurednim“ poreznim obveznicima poduzima tek nakon isteka roka za dobrovoljnu korekciju. Na taj način se porezni nadzor fokusira na visokorizične slučajeve, što povećava učinkovitost porezne administracije. Rezultati implementacije umjetne inteligencije u poreznu administraciju ogledaju se u smanjenju porezne evazije, manjem administrativnom teretu, bržem odgovoru porezne uprave na uočene nepravilnosti i većem stupnju transparentnosti uslijed praćenja transakcija u realnom vremenu.

4. IZAZOVI IMPLEMENTACIJE UMJETNE INTELIGENCIJE U POSLOVNE PROCESE

Primjena umjetne inteligencije u poreznoj usklađenosti suočava se i s brojnim izazovima, uključujući složenost i heterogenost poreznih propisa koji otežavaju razvoj pouzdanih algoritama, nedostatak visokokvalitetnih podataka za treniranje modela te dinamičku prirodu pravnih okvira koja zahtijeva kontinuirano ažuriranje sustava. Pri tome, poseban naglasak je na činjenici kako algoritmi mogu naslijediti pristranost iz povijesnih podataka, što može dovesti do diskriminatornih poreznih odluka (Mehr, 2017). U tom smislu, još uvijek postoji realna potreba za stručnim nadzorom u korištenju alata umjetne inteligencije kako bi se izbjegle pogreške u interpretaciji i dokumentiranju generiranih ishoda. Dodatni problemi proizlaze iz etičkih i regulatornih nedoumica, posebno u pogledu odgovornosti za pogrešne algoritamske odluke. Sigurnosni aspekti, poput osjetljivosti financijskih podataka i ranjivosti na cyber napade, nameću stroge zahtjeve za zaštitu podataka, dok visoki troškovi implementacije ograničavaju pristup manjim poduzećima i organizacijama općenito. Nadalje, nedostatak transparentnosti u "crnim kutijama" pojedinih modela umjetne inteligencije otežava reviziju i provjeru poreznih postupaka, a potencijal zlouporabe za poreznu utaju ili „agresivnu optimizaciju“ dodatno komplicira regulatorni odgovor. Stoga, unatoč prednostima u automatizaciji i analitici, uspješna integracija umjetne inteligencije u poreznu usklađenost zahtijeva multidisciplinarni pristup koji uravnotežuje inovativnost, pravnu sigurnost i etičke standarde.

LITERATURA

1. Braunerhjelm, P i Eklund J. E. (2014). Taxes, Tax Administrative Burdens and New Firm Formation, KYKLOS 67 (February), 1–11.
2. Djankov, S., Ganser, T., McLiesh, C., Ramalho, R. & Shleifer, A. (2010). "The Effect of Corporate Taxes on Investment and Entrepreneurship." American Economic Journal: Macroeconomics 2 (3): 31–64.
3. Faúndez-Ugalde, A, Mellado-Silva, R. & Aldunate-Lizana, E (2020). Use of artificial intelligence by tax administrations: An analysis regarding taxpayers' rights in Latin American countries, Compute Law & Security Review, vol. 38.
4. Mehr, H. (2017). "Artificial Intelligence for Citizen Services and Government." Harvard Ash Center for Democratic Governance and Innovation.

5. Tanzi, V. i Zee, H.H. (2000). Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries, IMF Working Paper.
6. Zakon o porezu na dodanu vrijednost
7. Zakon o porezu na dohodak Federacije BiH
8. Zakon o porezu na dobit Federacije BiH

doc. dr. sc. Dragan Gabrić
 Sveučilište u Mostaru, Mostar
dragan.gabric@sum.ba

NOVI MSFI 18 – PREZENTIRANJE I OBJAVLJIVANJE U FINACIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

Sažetak

Kao odgovor na sve veće zahtjeve za većom usporedivošću i informacijskom vrijednošću financijskih izvještaja razvijen je novi MSFI 18 – Presentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima koji u djelokrugu ima nove opće i posebne zahtjeve u pogledu prezentiranja informacija u financijskim izvještajima opće namjene. Osnovni cilj novog MSFI 18 je unaprijediti način na koji subjekti komuniciraju sa korisnicima financijskih izvještaja sa fokusom na informacije o financijskoj uspješnosti u računu dobiti i gubitka. Iako MSFI 18 neće utjecati na način na koji poduzeća mjere financijsku uspješnost, utjecat će na način na koji poduzeća prikazuju i objavljuju financijsku uspješnost. Cilj ovog rada je analizirati i utvrditi novine koje donosi novi MSFI 18 – Presentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima u pogledu zahtjeva za objavljivanje i prezentiranjem financijskih izvještaja, kao i analizirati na koje djelatnosti će novi MSFI 18 imati najveće utjecaj u pogledu zahtjeva za objavljivanje i prezentiranjem financijskih izvještaja. Nadalje, jedan od ciljeva razmotriti potencijalnu potrebu za usklađivanjem zakonodavnog okvira financijskog izvještavanja u BiH u okviru priprema za buduću primjenu novog MSFI 18.

Ključne riječi: *financijski izvještaji opće namjene, prezentiranje i objavljivanje, MSFI 18*

1. UVOD

Financijski izvještaji, kao jedan od najvažnijih proizvoda računovodstvenog informacijskog sustava, predstavljaju važan izvor informacija za poslovno odlučivanje. Stoga je od iznimne važnosti da financijski izvještaji imaju maksimalnu informacijsku vrijednost, a to je moguće ukoliko su isti prezentirani u skladu s načelima i zahtjevima iz Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja, odnosno Međunarodnih računovodstvenih standarda (u daljnjem tekstu: MSFI). Cilj MSFI je osigurati da financijski izvještaji trebaju realno prezentirati financijski položaj, financijsku uspješnost i novčane tokove poduzeća.

Najvažniji mjerodavni međunarodni standard financijskog izvještavanja koji definira zahtjeve u pogledu prezentiranja i objavljivanja financijskih izvještaja opće

namjene je MRS 1 – *Prezentiranje financijskih izvještaja*¹. Kao odgovor na sve veće zahtjeve za većom standardizacijskom i usporedivošću, odnosno informacijskom vrijednošću financijskih izvještaja razvijen je novi MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima*² koji u djelokrugu ima nove opće i posebne zahtjeve u pogledu prezentiranja informacija u financijskim izvještajima. Osnovni cilj novog MSFI 18 je unaprijediti način na koji subjekti komuniciraju sa korisnicima financijskih izvještaja sa fokusom na informacije o financijskoj uspješnosti u računu dobiti i gubitka. Iako MSFI 18 neće utjecati na način na koji poduzeća mjere financijsku uspješnost, utjecat će na način na koji poduzeća prikazuju i objavljuju financijsku uspješnost.

Cilj ovog rada je analizirati i utvrditi novine koje donosi novi MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima* u pogledu zahtjeva za objavljivanje i prezentiranjem financijskih izvještaja, kao i analizirati na koje djelatnosti će novi MSFI 18 imati najveće utjecaj u pogledu zahtjeva za objavljivanje i prezentiranjem financijskih izvještaja. Nadalje, jedan od ciljeva razmotriti potencijalnu potrebu za usklađivanjem zakonodavnog okvira financijskog izvještavanja u BiH u okviru priprema za primjenu novog MSFI 18.

2. POJMOVNO ODREĐENJE FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Financijsko izvještavanje je proces čiji su osnovni rezultat financijski izvještaji koji se sastavljaju i prezentiraju prema određenim načelima i pravilima. Financijsko izvještavanje, odnosno financijski izvještaji imaju svoje specifičnosti. Zbog zahtjeva za usporedivošću podataka između različitih subjekata i različitih lokalnih legislativa, osnovna pravila financijskog izvještavanja i obilježja financijskih izvještaja su definirana na nadnacionalnoj razini i formalizirana kroz općeprihvaćena računovodstvena načela i standarde.

Financijski izvještaji se mogu na različite načine definirati i pojmovno odrediti. Prema Žageru et al. (2008, 52) „financijski izvještaji su adekvatna informacijska

¹ Upravni odbor Saveza računovođa, revizora i financijskih djelatnika FBiH, donio je Odluku o objavljivanju i primjeni Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja i Međunarodnih računovodstvenih standarda („Sl. novine FBiH“, broj: 10/17), kojom se za financijske izvještaje koji se odnose na razdoblja koja počinju od 01. siječnja 2017. godine i poslije, primjenjuju izmijenjeni / revidirani Međunarodni standardi financijskog izvještavanja uključujući i Međunarodne računovodstvene standarde. Standardi, Konceptualni okvir za financijsko izvještavanje i prateća tumačenja Odbora za Međunarodne računovodstvene standarde objavljeni na web stranici Saveza računovođa, revizora i financijskih djelatnika FBiH – www.srr-fbih.org Također Upravni odbor Saveza računovođa, revizora i financijskih djelatnika FBiH, donio je Odluku o objavljivanju i primjeni Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja („Sl. novine FBiH“, broj: 55/17 i 90/17), kojom se primjenjuju novi MSFI od 1.1.2018. godine (MSFI-9 Financijski instrumenti i MSFI-15 Prihodi od ugovora s kupcima) odnosno od 1.1.2019. godine (MSFI-16 Najmovi).

² Novi MSFI 18 Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima objavljen je na međunarodnoj razini u travnju 2024. godine.

podloga nužna za promišljanje poslovanja nekog poduzeća.“ Ramljak i Antić Anić (2009, 332) definiraju financijske izvještaje kao „finalni proizvod računovodstvenoga procesa u poduzeću i oni su veliki informacijski potencijal i nezaobilazna informacijska podloga u procesu odlučivanja.“ Vidučić (2008, 364) ističe da su financijski izvještaji „glavni izvor informacija o poslovanju tvrtke, odnosno o prošlim aktivnostima i njihovim rezultatima koje analitičar / korisnik informacija treba imati na umu.“ „Financijski izvještaji daju upravi i zainteresiranim vanjskim osobama kratku sliku profitabilnosti i financijskog položaja poslovne organizacije. Ti izvještaji, kraći od jedne stranice, sumiraju tisuće ili čak milijune transakcija zapisanih tijekom godine u računovodstvenom sustavu. Dakle financijski izvještaji su krajnji proizvod računovodstvenog procesa.“ (Meigs i Meigs, 1999, 14). Prema Gibsonu (2011, 52) „financijski izvještaji su osnovni proizvod računovodstvenog sustava, a dva osnovna financijska izvještaja su bilanca stanja i račun dobiti i gubitka.“ S druge strane „financijski izvještaji služe kao alat komunikacije sa korisnicima i interesnim stranama a u vezi istinitog i fer prikaza vrijednosti poduzeća.“ (Omoye et al., 2014, 207). Kao primjerena definicija financijskih izvještaja, utemeljena na općeprihvaćenim računovodstvenim pravilima i načelima, mogla bi se uzeti ona koja financijske izvještaje definira kao sustavni i strukturirani prikaz financijskog položaja, financijske uspješnosti i novčanih tokova poduzeća u određenom razdoblju.

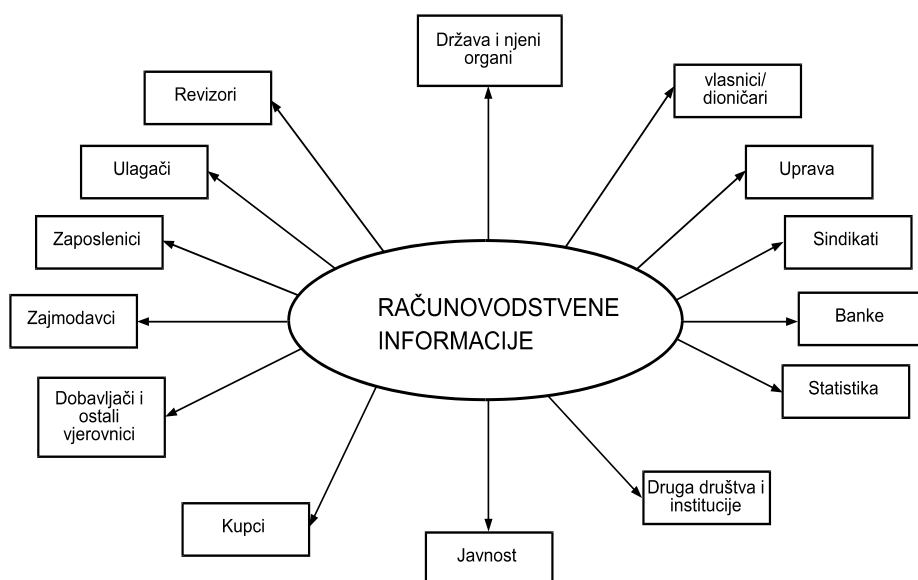
Financijsko izvještavanje, odnosno financijski izvještaji kao rezultat procesa financijskog izvještavanja nisu sami sebi svrhom već imaju jasno postavljene ciljeve. „Cilj financijskog izvještavanja jest informiranje zainteresiranih korisnika o financijskom položaju i o uspješnosti poslovanja. Informirati korisnike znači predložiti im sve relevantne i istodobno pouzdane informacije u obliku i sadržaju prepoznatljivom i razumljivom osobama kojima su namijenjene.“ (Žager et al., 2008, 52). Prema Meigsu i Meigsu (1999, 7) „osnovna svrha financijskih izvještaja je pomoći korisnicima u ocjenjivanju financijskog položaja, profitabilnosti i budućeg prosperiteta nekog poduzeća.“

Osnovni cilj financijskih izvještaja je pružanje informacije o izvještajnom subjektu koje su korisne postojećim i potencijalnim ulagačima, zajmodavcima i ostalim vjerovnicima u donošenju odluka o osiguranju sredstava za taj subjekt. Financijski izvještaji također pokazuju rezultate upravljanja uprave ili odgovornosti uprave za resurse koji su im povjereni. Oni korisnici koji žele ocijeniti upravljanje ili odgovornost uprave, čine to radi donošenja ekonomskih odluka. Ove odluke mogu, primjerice, obuhvatiti odluke o tome, zadržati ili prodati svoje ulaganje u poduzeću, ili ponovno imenovati ili zamijeniti uprava.

Informacije iz financijskih izvještaja koriste se za donošenje različitih poslovnih odluka od strane različitih interesnih strana i korisnika. Krug korisnika informacija iz financijskih izvještaja je širok. Prema Gibsonu (2011, 1) „korisnici financijskih izvještaja su menadžeri, dioničari, vjerovnici, investicijski savjetnici i analitičari,

dobavljači, kreditori, zaposlenici, sindikati, regulatorna tijela i šira javnost. Ovo su interni i eksterni korisnici financijskih izvještaja. Oni koriste financijske izvještaje za donošenje odluka. Primjerice, potencijalni investitori koriste financijske izvještaje kao pomoć pri odlučivanju da li kupiti dionice. Dobavljači koriste financijske izvještaje kao pomoć pri odlučivanju da li prodati robu poduzeću na kredit. Sindikati koriste financijske izvještaje kao pomoć pri određivanju zahtjeva u pregovaranju za zaposlenike.“ Korisnici financijskih izvještaja su sadašnji i potencijalni ulagači (investitori), zaposleni, zajmodavci, dobavljači i ostali vjerovnici, kupci, vlade i njihove agencije i javnost. Oni koriste financijske izvještaje kako bi zadovoljili neku od svojih različitih potreba za informacijama.

Slika 1. Korisnici financijskih izvještaja i ostalih računovodstvenih informacija

Izvor: Belak et al., 2006, str. 14.

Interes svih korisnika financijskih izvještaja, bez obzira na njihove pojedinačne ciljeve jest da njihova informacijska osnova za donošenje poslovnih odluka, odnosno financijski izvještaji opće namjene budu standardizirani i usporedivi između različitih subjekata i razdoblja.

3. PREGLED RAZVOJA MRS/MSFI U VEZI PREZENTIRANJA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

Institucionalni okvir financijskog izvještavanja predstavljaju računovodstvena pravila i propisi koji definiraju načine i standarde kojih se treba pridržavati u

pripremi financijskih izvještaja. Od iznimne je važnosti, posebice s aspekta korisnika financijskih izvještaja, da financijski izvještaji budu standardizirani, a računovodstvene informacije usporedive i korisne širokom krugu korisnika. Odgovor javnosti na potrebe za međunarodno usporedivim i pouzdanim računovodstvenim informacijama za potrebe poslovnog odlučivanja bili su međunarodni računovodstveni standardi koji su predstavljali set pravila, načela i osnova za sastavljanje i prezentiranje financijskih izvještaja opće namjene i pratećih informacija na nadnacionalnoj razini.

3.1. Povijesni razvoj MRS-a 1

Početku razvoja i postupnog usvajanja međunarodnih računovodstvenih standarda prethodilo je osnivanje Međunarodnog komiteta za računovodstvene standarde (eng. IASC³) u lipnju 1973. godine. Osnivanju Međunarodnog komiteta za računovodstvene standarde prethodilo je inicijativa instituta certificiranih računovođa Engleske i Welsa iz 1966. godine, odnosno međunarodne računovodstvene studijske grupe iz 1967. godine. Jedna od najznačajnijih uloga Međunarodnog komiteta za računovodstvene standarde bila je izdavanje Međunarodnih računovodstvenih standarda koji su po prvi puta i objavljeni 1975. godine⁴. Nakon toga uslijedila je objava čitavog niza MRS koji su se mijenjali, dorađivali i dopunjavali.

U pogledu prezentiranja i objavljivanja financijskih izvještaja najmjerodavniji računovodstveni standard jeste MRS 1 – *Prezentiranje financijskih izvještaja*. U Tablici 1 dan je prikaz povijesnog razvoja međunarodnih računovodstvenih standarda koji reguliraju financijsko izvještavanje i objavljivanje uz financijske izvještaje.

MRS 1 prvi put je objavljen 1975. godine i njegov sadržaj je primarno bio usmjeren na definiranje računovodstvenih standarda u pogledu objavljivanja računovodstvenih politika. Prvi računovodstveni standard koji se dominantno bavio pitanjima strukture i sadržaja financijskih izvještaja bio je MRS 5 - *Informacije koje se trebaju objaviti u financijskim izvještajima*, koji je objavljen 1976. godine. Tijekom 1979. godine objavljen je MRS 13 - *Tekuća imovina i tekuće obveze*, tako da su u narednih petnaestak godina (do 1994. godine) međunarodni računovodstveni okvir u pogledu financijskog izvještavanja činili MRS 1 - *Objavljivanje računovodstvenih politika*, MRS 5 - *Informacije koje se trebaju objaviti u financijskim izvještajima* i MRS 13 - *Tekuća imovina i tekuće obveze*.

³ IASC – International Accounting Standard Committee

⁴ Prva dva objavljena standarda su bila MRS 1 – Objavljivanje računovodstvenih politika te MRS 2 – Procjena vrijednosti i prezentiranje zaliha u kontekstu sustava povijesnog troška.

Tablica 1. Pregled povijesnog razvoja MRS/MSFI koji reguliraju financijsko izvještavanje opće namjene

Datum	Razvijani standard	Napomena
Ožujak 1974.	Objavljen nacrt E1 Objavljivanja računovodstvenih politika	
Siječanj 1975.	Objavljen MRS 1 - <i>Objavljivanja računovodstvenih politika</i>	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 1975. godine ili kasnije
Lipanj 1975.	Objavljen nacrt E5 Informacije koje se trebaju objaviti u financijskim izvještajima	
Listopad 1976.	Objavljen MRS 5 - <i>Informacije koje se trebaju objaviti u financijskim izvještajima</i>	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 1975. godine ili kasnije
Srpanj 1978.	Objavljen nacrt E14 Tekuća imovina i tekuće obveze	
Studeni 1979.	Objavljen MRS 13 - <i>Tekuća imovina i tekuće obveze</i>	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 1981. godine ili kasnije
1994.	MRS 1, MRS 5 i MRS 13 preoblikovani	
Srpanj 1996.	Objavljen draft E53 Prezentiranje financijskih izvještaja	
Kolovoz 1997.	Objavljen MRS 1 - <i>Prezentiranje financijskih izvještaja</i> (koji je zamijenio MRS 1 (1975), MRS 5 i MRS 13 (1979))	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 1998. godine ili kasnije
Prosinac 2003.	Objavljen MRS 1 - <i>Prezentiranje financijskih izvještaja</i>	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 2005. godine ili kasnije
Rujan 2007.	Objavljene revidirani MRS 1 - <i>Prezentiranje financijskih izvještaja</i>	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 2009. godine ili kasnije
Travanj 2024.	MSFI 18 Prezentiranje i objavljivanja u financijskim izvještajima (koji će zamijeniti MRS 1)	U primjeni za razdoblja koja počinju 01. siječnja 2027. godine ili kasnije

Izvor: prilagođeno prema <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias1>

MRS 1 u formi i sadržaju kakvim ga danas poznajemo i danas, objavljen je tijekom 1997. godine pod nazivom MRS 1 – *Prezentiranje financijskih izvještaja*. Nakon toga bilo je nekoliko revizija MRS 1 – *Prezentiranje financijskih izvještaja* tijekom 2003. i 2007. godine.

3.2. Kako i zašto novi MSFI 18?

Inicijativa za razvoj novog standarda koji bi se bavio pitanjima prezentiranja i objavljivanja u financijskim izvještajima opće namjene pokrenuta je još 2014. godine kao odgovor na snažan zahtjev interesnih strana (prije svih korisnika financijskih izvještaja) prema Odboru za međunarodne računovodstvene standarde (engl. IASB – *International Accounting Standard Board*) s ciljem unaprjeđenja i poboljšanja izvještavanja o financijskim rezultatima.

Naime, detaljnijom analizom međunarodnih standarda financijskog izvještavanja moglo se utvrditi da postojeći MRS/MSFI (prije svih MRS 1) nemaju definirana pravila u pogledu sljedećih pitanja:

- Gdje klasificirati prihode i rashode u izvještaju o dobiti ili gubitku (bilanci uspjeha)?
- Koje međuzbrojeve prikazati iznad „dobiti ili gubitka“ u izvještaju o dobiti ili gubitku (bilanci uspjeha)?
- Kako grupirati informacije koje se trebaju prezentirati u primarnim financijskim izvještajima ili objaviti u bilješkama?

Ovaj nedostatak detaljnih zahtjeva i pravila rezultirao je različitim postupanjima subjekata u pogledu sastavljanja, prezentiranja i objavljivanja financijskih izvještaja. U pravilu, subjekti kod prezentiranja financijskih izvještaja (prije svega izvještaja o dobiti i gubitku), definirali su vlastite međuzbrojeve i mjere uspješnosti (koje se često nazivaju alternativnim mjerama uspješnosti ili mjerama koje nisu u skladu s općeprihvaćenim računovodstvenim načelima) i grupirali stavke u financijskim izvještajima prema vlastitim procjenama. Naprijed navedena nestandardizirana postupanja u pogledu prezentiranja financijskih izvještaja otežavaju analizu i usporedivost, prije svega uspješnosti, između različitih subjekata i različitih razdoblja.

Rezultati provedenog preliminarog istraživanja o programu unaprjeđenja financijskog izvještavanja subjekata tijekom 2015. godine, ukazali su na sljedeća ključna zapažanja, odnosno odgovore od strane korisnika:

- Izvještaji o dobiti ili gubitku razlikuju se po sadržaju i strukturi među subjektima.
- Investitori smatraju da su pokazatelji koje je definirala uprava korisni za analizu učinka i izradu predviđanja o budućim rezultatima, ali su zabrinuti zbog nedostatka transparentnosti u načinu izračuna tih pokazatelja.
- Neki subjekti ne objavljuju dovoljno detaljnih informacija u bilješkama uz financijske izvještaje, a bitne informacije su često prikrivene.

Rezultati provedenog preliminarog istraživanja bili su potvrda da projekt unaprjeđenja primarnih financijskih izvještaja treba biti jedan od prioriteta Odbora za međunarodne računovodstvene standarde.

Odbor za međunarodne računovodstvene standarde objavio je nacrt osnovnih zahtjeva u pogledu prezentiranja i objavljivanja u financijskim izvještajima tijekom 2019. godine. Savjetodavne aktivnosti sa interesnim stranama ključne su za analizu učinaka novih ili revidiranih međunarodnih standarda financijskog izvještavanja koju provodi Odbor za međunarodne računovodstvene standarde, s tim da se ove aktivnosti provode i prije i nakon objave nacrt teksta MSFI za javno objavljivanje. Savjetodavne aktivnosti su uključivale opsežne rasprave s subjektima, investitorima, regulatorima, kreatorima standarda, akademskom zajednicom i drugim interesnim stranama. Odbor za međunarodne računovodstvene standarde je tijekom 2022. održao daljnje sastanke za informiranje javnosti o nekim promjenama koje je unio u prijedlog nacrt MSFI 18 radi daljnje javne rasprave.

Odbor za međunarodne računovodstvene standarde je također proveo i pilot projekt koji je uključivao 50 subjekata koji su sastavili i prezentirali svoje financijske izvještaje prema predloženim zahtjevima, te raspravljalo o očekivanim promjenama svojih financijskih izvještaja i očekivanim troškovima provedbe novog MSFI 18.

Kao rezultat naprijed navedenih aktivnosti, u travnju 2024. godine Odbor za međunarodne računovodstvene standarde objavio je na međunarodnoj razini novi MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima*, sa početkom primjene na razdoblja koja započinju 01. siječnja 2027. godine ili kasnije, s tim da je moguća i ranija primjena.

4. ŠTO DONOSI NOVI MSFI 18 U POGLEDU FINACIJSKOG IZVEŠTAVANJA?

MSFI 18 je novi međunarodni računovodstveni standard usmjeren na unaprjeđenje i poboljšanje prezentiranja i objavljivanja financijskih izvještaja, odnosno načina na koji subjekti komuniciraju u svojim financijskim izvještajima sa svim korisnicima financijskih izvještaja. MSFI 18 definira nove zahtjeve u pogledu prezentiranja informacija u primarnim financijskim izvještajima i objavljivanja informacija u bilješkama uz financijske izvještaje. U pogledu obuhvata financijskih izvještaja, novi MSFI 18 ima najznačajniji utjecaj prije svega na izvještaj o dobiti i gubitku (bilancu uspjeha) i bilješke uz financijske izvještaje.

Ključne promjene koje donosi novi MSFI 18 u pogledu prezentiranja financijskih izvještaja i objavljivanja uz financijske izvještaje mogu se sažeti u tri segmenta:

1. Promjena u strukturi izvještaja o dobiti i gubitku (bilanci uspjeha), a koji se odnose prije svega uz zahtjeve vezane uz prezentiranje međuzbrojeva (operativna dobit i dobit prije financiranja i poreza na dobit), i dosljedna klasifikacija prihoda i rashoda u kategorije poslovnih, investicijskih i

- financijskih aktivnosti, radi pružanja korisnih informacija i poboljšanja usporedivosti.
2. Dodatni zahtjevi za grupiranje (objedinjavanje i razdvajanje) informacija kako bi se kako bi se unaprijedila informacijska korisnost financijskih izvještaja.
 3. Specifični zahtjevi vezani uz objave mjera učinka koje definira uprava, a koji se odnose prije svega na objavljivanje informacija o mjerama uspješnosti koje definira uprava (engl. MPM – *Management-defined performance measures*) radi unaprjeđenja transparentnosti i discipline.

Bitno je naglasiti da zahtjevi iz novog MSFI 18 neće utjecati na način na koji poduzeća mjere financijsku uspješnost, odnosno na priznavanje i mjerenje elemenata financijske uspješnosti, već će imati utjecat način na koji poduzeća prikazuju i objavljuju financijsku uspješnost.

4.1. Promjena u strukturi izvještaja o dobiti i gubitku (bilanci uspjeha)

MSFI 18 uvodi najznačajnije promjene u pogledu strukture izvještaja o dobiti i gubitku (bilance uspjeha), a koji se odnose prije svega uz zahtjevi vezani uz prezentiranje međuzbrojeva (operativna dobit i dobit prije financiranja i poreza na dobit), i dosljedna klasifikacija prihoda i rashoda u kategorije poslovnih, investicijskih i financijskih aktivnosti, radi pružanja korisnih informacija i poboljšanja usporedivosti.

Novi MSFI 18 postavlja nove zahtjeve u pogledu prezentiranja izvještaja o dobiti i gubitku (bilanci uspjeha), a koji se ogledaju u sljedećem:

- klasificirati prihode i rashode u poslovne, investicijske i financijske kategorije u izvještaju o dobiti ili gubitku, porez na dobit i prekinuto poslovanje,
- prezentirati dva nova definirana međuzbroja - operativnu dobit i dobit prije financiranja i poreza na dobit.

Cilj dodatnih zahtjeva iz MSFI 18 je smanjiti raznolikost u načinu izvještavanja u izvještaju o dobiti i gubitku (bilanci uspjeha), kako bi se osiguralo korisnicima financijskih izvještaja da jednostavnije i kvalitetnije analiziraju i naprave usporedbe između uspješnosti poslovanja različitih poduzeća. Dodavanjem dodatnih međuzbrojeva u izvještaju o dobiti i gubitku (bilanci uspjeha) osigurava se lakša usporedba financijske uspješnosti subjekata, te pruža dosljedna početna točka za daljnju analizu financijskih izvještaja. Slika 2 prikazuje strukturu i međuzbrojeve u izvještaju o dobiti ili gubitku (bilanci uspjeha).

Slika 2. Struktura izvještaja o dobiti ili gubitku prema novom MSFI 18

Kategorija	Stavka izvještaja
Poslovanje	Prihodi
	Troškovi za prodane zalihe
	Bruto dobit
	Ostali poslovni prihodi
	Troškovi prodaje
	Troškovi istraživanja i razvoja
	Opći i administrativni troškovi
	Umanjenje vrijednosti goodwill-a
	Ostali poslovni rashodi
	Operativna dobit
Ulaganje	Udio dobiti od pridruženih društava i zajedničkih pothvata za korištenje metode udjela
Financiranje	Dobit prije troškova financiranja i poreza na dobit
	Troškovi kamata na zajmove i obveze po najmu
	Troškovi kamata na mirovinske obveze i odredbe
	Dobit prije poreza
Porezi na dobit	Porezni rashod poreza na dobit
Prekinuto poslovanje	Dobit od neprekinutog poslovanja
	Gubitak od prekinutog poslovanja
	Dobit

Izvor: IFRS Foundation (2024): Project Summary IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements

Subjekt u izvještaj o dobiti ili gubitku treba uvrstiti sve stavke prihoda i rashoda iz izvještajnog razdoblja, osim ako neki standard nalaže ili dopušta drugačije (MSFI 18, t. 46). Subjekt treba sve prihode i rashode iskazane u izvještaju o dobiti ili gubitku klasificirati u jednu od sljedećih pet kategorija (MSFI 18, t. 47):

- kategoriju poslovnih aktivnosti (vidjeti točku 52.),
- kategoriju aktivnosti ulaganja (vidjeti točke od 53. do 58.),
- kategoriju aktivnosti financiranja (vidjeti točke od 59. do 66.),
- kategoriju oporezivanja dobiti (vidjeti točku 67.),
- kategoriju obustavljenog poslovanja (vidjeti točku 68.).

Kategorija poslovanja pruža cjelovitu sliku poslovanja subjekta prije svega od obavljanja osnovne djelatnosti, ali i dugih povremenih aktivnosti. Načelno, ova kategorija uključuje sve prihode i rashode koji proizlaze iz poslovanja poduzeća, bez obzira da li se radi o uobičajenim ili povremenim aktivnostima. Subjekt u kategoriju

poslovnih aktivnosti treba klasificirati prihode i rashode iz izvještaja o dobiti ili gubitku koji nisu klasificirani u (MSFI 18, t. 52):

- kategoriju aktivnosti ulaganja,
- kategoriju aktivnosti financiranja,
- kategoriju oporezivanja dobiti
- kategoriju obustavljenog poslovanja.

Kategorija poslovanja nije posebno definirana odredbama MSFI 18, te uključuje sve preostale prihode i rashode koje nisu klasificirane u ostalim kategorijama. Poslovna kategorija sastoji se od svih prihoda i rashoda koji nisu klasificirani u kategorije ulaganja, financiranja, poreza na dobit ili prekinutog poslovanja - prihodi i rashodi klasificirani u te kategorije su stavke koje investitori općenito analiziraju zasebno.

Kategorija ulaganja omogućuje investitorima da analiziraju prinose od samostalnih ulaganja odvojeno od poslovanja subjekta. Kategorija ulaganja uključuje:

- prihode i rashode od imovine koja generira prinose odvojeno od poslovnih aktivnosti subjekta. Primjerice, subjekt može ostvariti najamnine od investicijske nekretnine ili dividende od dionica u drugim subjektima.
- prihode i rashode od novca i novčanih ekvivalenata te ulaganja u pridružena društva i zajedničke pothvate. Primjerice, subjekt može ostvariti svoj udio u dobiti od pridruženog društva.

Subjekt u kategoriju ulaganja treba klasificirati prihode i rashode (osim subjekata čija osnovna djelatnost podrazumijeva ulaganje u imovinu i čija osnovna djelatnost podrazumijeva dodjeljivanje financijskih sredstava klijentima):

- ulaganja u pridružene subjekte, zajedničke pothvate i nekonsolidirane ovisne subjekte,
- novca i ekvivalenata novca,
- druge imovine, ako povrat stvara zasebno i najvećim dijelom neovisno od druge imovine subjekta⁵ (MSFI 18, t. 53).

Prihode i rashode od imovine (v. MSFI 18, t. 53) koje subjekt klasificira u kategoriju aktivnosti ulaganja čine iznosi prihoda i rashoda⁶ uvršteni u izvještaj o dobiti ili gubitku po osnovu (MSFI 18, t. 54):

⁵ U imovinu koja prihod stvara zasebno i najvećim dijelom neovisno od ostale imovine subjekta u pravilu spadaju:

- ulaganja u vlasničke i u dužničke instrumente,
- ulaganja u nekretnine, te primici na ime najamnine za te nekretnine (MSFI 18, t. B46).

⁶ U prihode i rashode iz tačke 54. od takve imovine obično spadaju:

- kamate,
- dividende,
- prihod na ime najamnine,
- deprecijacija,

- prihoda koje je stvorila imovina,
- prihoda i rashoda proisteklih iz početnog i narednog mjerenja imovine, uključujući prestanak priznavanja imovine,
- inkrementalnih rashoda koji se mogu direktno pripisati sticanju i otuđenju imovine, kao što su transakcijski troškovi i troškovi prodaje imovine.

Kategorija financiranja i međuzbroj dobiti prije financiranja i poreza na dobit omogućava korisnicima (prije svega investitorima) analizu uspješnosti subjekata prije učinaka financiranja. Kategorija financiranja u pravilu obuhvaća rashode od obveza koji su vezani uz financiranje (npr. bankovni krediti), troškove kamata i troškove vezane uz promjene kamatnih stopa od ostalih obveza.

Kako bi utvrdio koje prihode i rashode klasificirati u kategoriju aktivnosti financiranja, subjekt treba razlikovati (MSFI 18, 59):

- obveze koje proističu iz transakcija koje podrazumijevaju isključivo prikupljanje financijskih sredstava (vidjeti točke B50. i B51.),
- obaveze koje nisu obuhvaćene pod (a), točnije obaveza koje proističu iz transakcija koje ne podrazumijevaju isključivo prikupljanje financijskih sredstava (vidjeti točku B53.).

Za obveze koje proističu iz transakcija koje podrazumijevaju isključivo prikupljanje financijskih sredstava, osim kada je drugačije uređeno točkama od 63. do 66., subjekt u kategoriju aktivnosti financiranja⁷ treba klasificirati iznose uvrštene u izvještaj o dobiti ili gubitku na ime (MSFI 18, t. 60):

- prihoda i rashoda koji proističu iz početnog i narednog mjerenja obaveza, uključujući prestanak priznavanja obaveza (vidjeti tačku B52.),
- inkrementalnih troškova koji se mogu direktno pripisati izdavanju i podmirenju obaveza, kao što su transakcijski troškovi.

Subjekt u kategoriju oporezivanja dobiti treba klasificirati porezne rashode, odnosno porezne prihode koji su uvršteni u izvještaj o dobiti ili gubitku u skladu s MRS 12 *Porezi na dobit*, te sve povezane tečajne razlike (MSFI 18, t. 67).

-
- gubici po osnovu umanjenja vrijednosti i poništenja tih gubitaka,
 - fer vrijednost dobitaka i gubitaka,
 - prihodi i rashodi od prestanka priznavanja imovine, odnosno njene klasifikacije i ponovnog mjerenja kao imovine namijenjene prodaji. (MSFI 18, t. B47)

⁷ Primjeri prihoda i rashoda po osnovu obaveza koje je subjekt u skladu s tačkom 60. dužan klasificirati u kategoriju aktivnosti financiranja su (MSFI 18, t. B52):

- troškovi kamata (poput onih na izdate dužničke instrumente);

(b) fer vrijednost dobitaka i gubitaka (kao što su oni na obvezu određenu po fer vrijednosti kroz dobit ili gubitak);

(c) dividende na izdate dionice klasificirane kao obveze; i

(d) prihodi i rashodi na ime prestanka priznavanja te obveze

Subjekt u kategoriju obustavljenog poslovanja treba klasificirati prihode i rashode od obustavljenog poslovanja kako to zahtijeva MSFI 5 *Dugotrajna imovina namijenjena prodaji i prestanak poslovanja*. (MSFI 18, t. 68).

Pored navedenog strukturiranja prihoda i rashoda po kategorijama aktivnosti, novi MSFI 18 uvodi i nove međuzbrojeve u pogledu prezentiranja financijske uspješnosti kroz sljedeće pozicije *Dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti* i *Dobit ili gubitak prije aktivnosti financiranja i oporezivanja dobiti*. Subjekt u izvještaju o dobiti ili gubitku treba prezentirati ukupni iznose i međuzbrojeve za (MSFI 18, t. 69):

- dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti (vidjeti točku 70.),
- dobit ili gubitak prije aktivnosti financiranja i oporezivanja dobiti (vidjeti točku 71.), uz uvažavanje točke 73.,
- dobit ili gubitak (vidjeti točku 72.).

Tablica 2. Obuhvat međuzbrojeva financijskog rezultata u bilanci uspjeha

R.b.	Međuzbroj financijskog rezultata	Opis
1.	Dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti	Dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti čine svi prihodi i rashodi klasificirani u tu kategoriju aktivnosti (MSFI 18, t. 70)
2.	Dobit ili gubitak prije aktivnosti financiranja i oporezivanja dobiti	Dobit ili gubitak prije aktivnosti financiranja i oporezivanja dobiti čine (MSFI 18, t. 71): • dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti, • svi prihodi i rashodi klasificirani u intenzivnim aktivnostima
3.	Dobit ili gubitak	Dobit ili gubitak je ukupan prihod umanjeno za rashode uvrštene u izvještaj o dobiti ili gubitku. Dakle, njega čine svi prihodi i rashodi klasificirani u sve kategorije iz izvještaja o dobiti ili gubitku (MSFI 8, t. 72)

Izvor: vlastita izrada

Ovi novi zahtjevi predstavljaju odgovor na povratne informacije i zahtjeve korisnika financijskih izvještaja u pogledu poboljšanja usporedivosti financijskih rezultata, između različitih subjekata i različitih razdoblja. Dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti (operativnu dobit) investitori koriste kao usporedivu mjeru financijskih rezultata i početnu točku za predviđanje budućih novčanih tokova, dok kategoriju dobiti prije financiranja i poreza investitori koriste s ciljem utvrđivanja kako subjekti posluju prije učinaka financiranja i oporezivanja.

4.2. Dodatni zahtjevi za grupiranje informacija

Temeljem provedenih preliminarnih analiza i povratnih informacija od korisnika financijskih izvještaja, moglo se utvrditi da način na koji poduzeća grupiraju informacije u financijskim izvještajima ne pružaju uvijek informacije koje su korisnicima potrebne. Pri tome, neke informacije nisu prezentirane dovoljno detaljno, dok su druge informacije prezentirane previše detaljno, uslijed čega se ne vidi bit poslovne aktivnosti u financijskim izvještajima.

Kako bi se postigao cilj financijskih izvještaja⁸, primarni financijski izvještaji i bilješke imaju različite i komplementarne uloge u prezentiranju i objavljivanju značajnih financijskih informacija (vidjeti tablicu 3.)

Tablica 3. Svrha primarnih financijskih izvještaja i bilješki

Primarni financijski izvještaji	Bilješke
Svrha primarnih financijskih izvještaja je da pruže strukturirane preglede priznate imovine, obaveza, kapitala, prihoda, rashoda i novčanih tokova subjekta koje korisnicima financijskih izvještaja mogu služiti da (MSFI 18, t. 16): • steknu osnovno razumijevanje priznate imovine, obaveza, kapitala, prihoda, rashoda i novčanih tokova subjekta • usporede podatke za subjekt s podacima za druge subjekte, kao i podatke subjekta za različite izvještajna razdoblja • identificirati stavke ili oblasti o kojima bi korisnici financijskih izvještaja mogli potražiti dodatne informacije u bilješkama	Svrha bilješki je da pruže značajne financijske informacije (MSFI 18, t. 17): • koje će korisnicima financijskih izvještaja omogućiti da razumiju linijske stavke prezentirane u sklopu primarnih financijskih izvještaja (vidjeti točku B6.), • dopuniti primarne financijske izvještaje s dodatnim informacijama kako bi se ostvario cilj financijskih izvještaja (vidjeti točku B7.).

Izvor: vlastita izrada prema MSFI 18 (t. 15.-17.)

⁸ Cilj financijskih izvještaja je da pruže financijske informacije o imovini, obvezama, kapitalu, prihodima i rashodima subjekta koje korisnici financijskih izvještaja mogu iskoristiti da procijene buduće neto financijske prilive subjekta te način na koji uprava upravlja njegovim ekonomskim resursima (MSFI 18, t. 9)

U pogledu grupiranja informacija, odnosno objedinjavanja i razdvajanja stavki u financijskim izvještajima opće namjene, subjekt treba primijeniti sljedeća pravila (prilagođeno prema MSFI 18, t. 41):

- objedinjavati imovinu, obveze, kapital, prihode, rashode ili novčane tokove u stavke na osnovu njihovih zajedničkih karakteristika,
- razdvajati stavke na osnovu karakteristika koje im nisu zajedničke,
- grupirati (objedinjavati i razdvajati) kako bi u primarnim financijskim izvještajima prezentirao one linijske stavke kojima se ispunjava svrha tih izvještaja da pruže korisne strukturirane preglede,
- grupirati (objedinjavati i razdvajati) stavke kako bi u bilješkama objavio one informacije kojima se ispunjava svrha tih bilješki da pruže značajne informacije,
- osigurati da se grupiranjem (objedinjavanjem i razdvajanjem) u okviru financijskih izvještaja ne prikrivaju značajne informacije.

Posebno treba grupirati i izdvojiti značajne informacije, s tim da ukoliko subjekt ne prezentira takve informacije u primarnim financijskim izvještajima, treba ih objaviti u bilješkama uz financijske izvještaje.

Tablica 4. Uloga primarnih financijskih izvještaja i bilješki te načela grupiranja informacija

Uloge primarnih financijskih izvještaja i bilješki	Načela grupiranja informacija
Kako bi se osiguralo da primarni financijski izvještaji i bilješke ispunjavaju svoje uloge, subjekt treba razmotriti da li će: • prikazati stavke navedene u MSFI 18 u izvještaju o dobiti ili gubitku i izvještaju o financijskom položaju ako je to potrebno da bi izvještaji pružili korisne strukturirane prikaze prihoda, rashoda, imovine, obveza i kapitala, • prikazati dodatne međuzbrojeve i stavke u primarnim financijskim izvještajima ako je to potrebno da bi izvještaji pružili korisne strukturirane sažetke prihoda, rashoda, imovine, obveza i kapitala,	Novi zahtjevi za grupiranje (objedinjavanje i razdvajanje), imat će za rezultat kod nekih subjekata: • promjenu načina na koji agregiraju i razdvajaju stavke kako bi ispunile uloge primarnih financijskih izvještaja i bilješki, • promjenu načina na koji opisuju stavke prikazane ili objavljene tako da opis vjerno predstavlja karakteristike svake stavke, • promjenu oznake koje koriste za objedinjene iznose, poput „ostalo“, u informativnije oznake,

objaviti stavke koje nisu prikazane u primarnim financijskim izvještajima u bilješkama ako su informacije značajne.	objašnjenja kako se iznosi objavljeni u bilješkama odnose na iznose u primarnom financijskom izvještaju, uključujući stavku u koju je iznos uključen.
---	---

Izvor: IFRS Foundation (2024): Effects Analysis IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements

Novi MSFI 18, kao i dosadašnji i trenutni MRS 1, daje alternativu kada je u pitanje pristup grupiranja (objedinjavanja i razdvajanja) rashoda u izvještaju dobiti i gubitku (bilanci uspjeha). U kategoriju poslovnih aktivnosti u izvještaju o dobiti ili gubitku subjekt rashode treba klasificirati i prezentirati po linijskim stavkama tako da pruži najkorisniji mogući strukturirani pregled rashoda i to služeći se jednom ili oba pristupa (MSFI 18, t. 78):

- prirodnoj vrsta rashoda (na primjer, troškovi sirovina, troškovi zaposlenih i drugo),
- funkcija rashoda u okviru subjekta (na primjer troškovi prodaje, troškovi uprave i administracije i drugo)

Prilikom odlučivanja o tome kako prezentirati poslovne rashode, subjekt treba uzeti u obzir čimbenike poput toga koje stavke pružaju najkorisnije informacije o glavnim komponentama profitabilnosti kao i praksu u djelatnosti. Društvo koje prikazuje jednu ili više stavki poslovnih rashode prema funkcionalnom pristupu, dužno je objaviti iznose određenih rashoda po prirodnoj vrsti koji se odnose na svaku stavku u poslovnoj kategoriji izvještaja o dobiti ili gubitku.

4.3. Mjere (pokazatelji) učinka koje definira uprava

Odredbe novog MSFI 18 uvode novi pojam – mjere učinka koje definira uprava (engl. MPM - *Management-defined performance measures*). Budući da ovi pokazatelji učinka u pravilu nisu nigdje definirani (prije svega nisu definirani u MSFI), korisnici financijskih izvještaja naglašavali su da je ove pokazatelje teško uspoređivati, čak i kod usporedbe financijskih izvještaja istovjetnog poduzeća iz razdoblja u razdoblje.

Mjere učinka koje je odredila uprava je međuiznos prihoda i rashoda⁹ koji (MSFI 18, t. 117):

⁹ Mjera učinka koje je odredila uprava je međuiznos prihoda i rashoda. U primjere mjera koja **ne** predstavljaju mjerila učinka koje je odredila uprava jer nisu međuiznosi prihoda i rashoda spadaju:

- subjekt koristi u komunikaciji s javnošću pored financijskih izvještaja,
- subjekt koristi da bi korisnicima financijskih izvještaja priopćio stajalište uprave o određenom aspektu financijskih učinaka subjekta kao cjeline,
- koji nije pobrojan u točki 118¹⁰, odnosno koji MSFI ne nalažu eksplicitno da se prezentiraju niti objavi.

Primjera radi, subjekt koji objavljuje svoje financijske rezultate korisnicima financijskih izvještaja služeći se samo ukupnim iznosima i međuiznosima čije prezentiranje ili objavljivanje definiraju i/ili zahtijevaju MSFI, **nema mjerila učinka koje je odredila uprava.** (MSFI 18, t. B113).

Slika 3. Odnos mjera učinaka koje definira uprava i drugih mjera uspješnosti

Mjere uspješnosti		
Međubroj prihoda i rashoda		Druge mjere uspješnosti
Mjere učinaka koje definira uprava (MPM)	Mjere uspješnosti koje definira MSFI	
• Usklađena dobit • Usklađena operativna dobit • Usklađeni rezultat prije kamata, poreza, deprecijacije i amortizacije	• Operativna dobit • Dobit prije amortizacije, deprecijacije i umanjenja vrijednosti prema MRS 36	• Slobodni novčani tok • Povrat na kapital • Neto dug • Broj kupaca • Zadovoljstvo kupaca

Izvor: IFRS Foundation (2024): Effects Analysis IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements

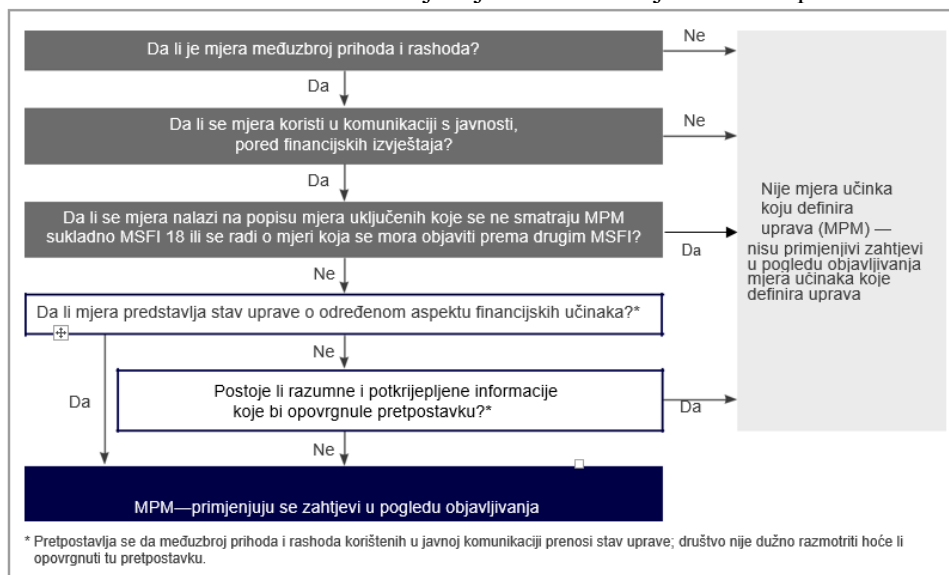
- međuiznosi prihoda, ali ne i rashoda i obrnuto (kao što su samostalne korigirane mjerne vrijednosti prihoda koje nisu dio međuiznosa koji uključuje i rashode),
- imovina, obveze, kapital ili kombinacija tih elemenata,
- financijski omjeri (poput povrata od imovine) (vidjeti točku B117.),
- mjerila likvidnosti ili novčanih tokova (kao što je slobodni novčani tok),
- mjerila nefinancijskih učinaka. (MSFI 18, t. B116)

¹⁰ Međuiznosi prihoda i rashoda koji ne predstavljaju mjere učinka koja je odredila uprava su (MSFI 18, t. 118):

- bruto dobit ili gubitak (prihod umanjen za trošak prodaje) i slični međuiznosi (vidjeti točku B123.),
- dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti prije deprecijacije, amortizacije i umanjenja vrijednosti iz djelokruga MRS-a 36,
- dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti i prihodi i rashodi od svih ulaganja obračunati pomoću metoda udjela,
- za subjekte koji primjenjuju točku 73., međuiznos čine dobit ili gubitak od poslovnih aktivnosti i svi prihodi i rashodi klasificirani u kategoriju aktivnosti ulaganja,
- dobit ili gubitak prije oporezivanja dobit,
- dobit ili gubitak od nastavljenog poslovanja.

Mjere (pokazatelji) učinka koje definira uprava su alternativne ili nestandardizirane mjere uspješnosti, odnosno mjere uspješnosti koje nisu definirane MSFI, a koje se odnose na izvještaj o dobiti ili gubitku. Međutim, ne ispunjavaju svi pokazatelji kriterije da bi se mogli tretirati kao mjere učinka koje definira uprava. Slika 3 prikazuje primjere mjera učinka koje definira uprava i drugih mjera uspješnosti. S druge strane Slika 4 pokazuje hodogram aktivnosti u identifikaciji mjera učinaka koje definira uprava.

Slika 4. Kako utvrditi što je mjera učinaka koje definira uprava?

Izvor: IFRS Foundation (2024): Effects Analysis IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements

Subjekt treba objaviti informacije o svim mjerama koja zadovoljavaju definiciju mjeru učinka koje je odredila uprava iz točke 117. u jedinstvenoj bilješci. Ta bilješka treba uključivati izjavu da mjere učinka koje je odredila uprava odražavaju stajališta uprave o aspektu finansijskih učinaka subjekta kao cjeline i da nisu obvezno usporediva sa mjerama sličnih naziva ili opisa koje pruže drugi subjekti. (MSFI 18, t. 122). Subjekt treba svaku mjeru učinka koje je odredila uprava jasno i razumljivo označiti i opisati kako korisnike finansijskih izvještaja ne bi navodilo na pogrešne zaključke (vidjeti točke B134. i B135.). Za svaku mjeru učinka koje je odredila uprava, subjekta mora objaviti:

- opis aspekta finansijskih učinaka koji, prema stavu uprave, odražava danu mjeru učinka koji je odredila uprava. Taj opis treba uključivati objašnjenje zašto, prema stavu uprave, mjera učinka koje je odredila uprava pruža korisne informacije o finansijskim učincima subjekta,
- kako je mjera učinka koje je odredila uprava izračunato,

- usklađenje između mjerila učinka koje je odredila uprava i najdirektnije usporedivog međuiznosa iz točke 118. ili ukupnog iznosa, odnosno međuiznosa čije prezentiranje ili objavljivanje eksplicitno zahtijevaju MSFI,
- učinke poreza na dobit (utvrđene u skladu s točkom B141.) i učinke manjinskih udjela za svaku stavku objavljenu u usklađenju koje nalaže podtačka (c),
- opis toga kako subjekt primjenjuje točku B141. da bi utvrdio učinke poreza na dobit zahtijevane podtočkom (d).

MSFI 18 zahtijeva od poduzeća da objave informacije o mjerama učinka koje je odredila uprava, što će povećati transparentnost i razumijevanje kod korisnika financijskih izvještaja o tome kako se mjere uspoređuju s mjerama definiranim MSFI. Korisnici financijskih izvještaja koriste mjere učinka koje je odredila uprava kako bi dobili uvid u to kako uprava gleda na financijsku uspješnost subjekta, kako se upravlja subjektom i kako se razvijaju financijski rezultati subjekta.

5. PERSPEKTIVE PRIMJENE NOVOG MSFI 18

Primjena novog MSFI 18 imat će utjecaj na sve subjekte u svim djelatnostima. Iako MSFI 18 neće imati utjecati na način na koji subjekti mjere financijsku uspješnost, utjecat će na način na koji subjekti prezentiraju i objavljuju financijsku uspješnost. Učinci MSFI 18 ovisit će o trenutnim praksama prezentiranja i objavljivanja financijskih izvještaja koje subjekt koristi, te o vrsti i opsegu njegovih poslovnih aktivnosti.

Učinak primjene novog MSFI 18 vjerojatno će biti značajniji za subjekt ukoliko:

- trenutna klasifikacija prihoda i rashoda razlikuje se od novih zahtjeva za klasifikaciju prihoda i rashoda,
- više nije dopušteno prikazivati međuzbroj u izvještaju o dobiti ili gubitku, ali nastavlja koristiti takav međuzbroj u svojoj komunikaciji s investitorima.

Novi MSFI 18 imat će specifične i ograničene učinke na određene djelatnosti, kao što su bankarstvo i osiguranje. Prihodi i rashodi koje bi većina subjekata inače klasificirala u kategorije ulaganja ili financiranja, subjekti koji pružaju financijske usluge iskazali bi kao dio poslovnih aktivnosti, odnosno poslovnog rezultata za takve subjekte. MSFI 18 stoga zahtijeva da se ti prihodi i rashodi klasificiraju u poslovnu kategoriju kod djelatnosti financijskih, investicijskih i sličnih usluga.

Nakon razmatranja potreba subjekata i korisnika, Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) odredio je datum stupanja na snagu MSFI 18 od 1. siječnja 2027. godine, s tim da je moguća i ranija primjena.

U pogledu primjene novog MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima* u lokalnim uvjetima Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije Bosne i Hercegovine treba istaknuti da je Upravni odbor Saveza računovođa, revizora i financijskih djelatnika FBiH, donio Odluku o objavljivanju Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja broj MSFI-1/12-2024 od 10.12.2024. godine kojom se na web stranici Saveza računovođa, revizora i financijskih djelatnika Federacije Bosne i Hercegovine (www.srr-fbih.org) objavljuju:

- Međunarodni standard financijskog izvještavanja MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima*,
- Međunarodni standard financijskog izvještavanja MSFI 19 – *Ovisna društva bez javne odgovornosti: Objavljivanja*.

U tom dijelu stvorene su pretpostavke za primjenu novog MSFI na lokalnoj razini. Međutim s druge strane, s ciljem stvaranja zakonskih pretpostavki postoji potreba da se u narednom razdoblju usklade, odnosno izmjene i dopune propisi iz oblasti računovodstva sa podzakonskim aktima. To se prije svega odnosi na pravilnike koji reguliraju i propisuju obrasce financijskih izvještaja. Nadalje, i nadležne institucije u pogledu prijema i obrade financijskih izvještaja trebat će uraditi potrebne pripremne aktivnosti s ciljem osiguranja preduvjeta za potpunu primjenu novog MSFI u BiH od 01. siječnja 2027. godine.

6. ZAKLJUČAK

Kao odgovor na sve veće zahtjeve za većom informacijskom vrijednošću financijskih izvještaja razvijen je novi MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima* koji u svom djelokrugu ima nove opće i posebne zahtjeve u pogledu prezentiranja informacija u financijskim izvještajima opće namjene. Osnovni cilj novog MSFI 18 je unaprijediti način na koji subjekti komuniciraju sa korisnicima financijskih izvještaja sa fokusom na informacije o financijskoj uspješnosti u računu dobiti i gubitka. Iako MSFI 18 neće utjecati na način na koji poduzeća mjere financijsku uspješnost, utjecat će na način na koji poduzeća prikazuju i objavljuju financijsku uspješnost.

Ključne promjene koje donosi novi MSFI 18 u pogledu prezentiranja financijskih izvještaja i objavljivanja uz financijske izvještaje mogu se sažeti u tri segmenta:

1. Promjena u strukturi izvještaja o dobiti i gubitku (bilanci uspjeha), a koji se odnose prije svega uz zahtjevi vezani uz prezentiranje međuzbrojeva (operativna dobit i dobit prije financiranja i poreza na dobit), i dosljedna klasifikacija prihoda i rashoda u kategorije radi pružanja korisnih informacija i poboljšanja usporedivosti.
2. Dodatni zahtjevi za grupiranje (objedinjavanje i razdvajanje) informacija kako bi se kako bi se unaprijedila informacijska korisnost financijskih izvještaja.

3. Specifični zahtjevi vezani uz objave mjera učinka koje definira uprava, a koji se odnose prije svega na objavljivanje informacija o mjerama uspješnosti koje definira uprava (engl. MPM – *Management-defined performance measures*) radi unaprjeđenja transparentnosti i discipline.

Primjena novog MSFI 18 imat će utjecaj na sve subjekte u svim djelatnostima koji primjenjuju MRS/MSFI. Novi MSFI 18 imat će specifične i ograničene učinke na određene djelatnosti, kao što su bankarstvo i osiguranje.

MSFI 18 – *Prezentiranje i objavljivanje u financijskim izvještajima* objavljen je na međunarodnoj razini u travnju 2024. godine, čime su stvorene pretpostavke za primjenu istog od 01. siječnja 2027. godine. S druge strane, u pogledu primjene novog MSFI 18, na lokalnoj razini novi MSFI 18 objavljen je u prosincu 2024. godine čime su stvorene su pretpostavke za primjena navedenog standarda na lokalnoj razini. Međutim s druge strane, s ciljem stvaranja zakonskih pretpostavki postoji potreba da se u narednom razdoblju usklade odnosno izmjene i dopune propisi iz oblasti računovodstva sa podzakonskim aktima. To se prije svega odnosi na pravilnike koji reguliraju i propisuju obrasce financijskih izvještaja, ali i pripremu nadležnih institucija u pogledu prijema i obrade financijskih izvještaja s ciljem osiguranja preduvjeta za potpunu primjenu novog MSFI u BiH od 01. siječnja 2027. godine.

LITERATURA

1. Belak, V.; Bošnjak, Ž.; Pehar, M. (2006): Financijsko računovodstvo prema MSFI i poreznim propisima BiH/FBiH, Fircon, Mostar
2. Gibson, H., C. (2011): Financial reporting & Analysis – using financial accounting information, South Western Cengage Learning, Mason
3. IFRS Foundation (2024): Effects Analysis IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements
4. IFRS Foundation (2024): Project Summary IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements
5. IFRS Foundation (2024): Reference Material IFRS 18 Presentation and Disclosure in Financial Statements
6. Meigs, R., F.; Meigs, W., B. (1999): Računovodstvo temelj poslovnog odlučivanja, Deveto izdanje, Mate d.o.o. Zagreb
7. Omoye, A.S.; Eragbhe, E. (2014): Accounting ratios and false financial statements detection: evidence from Nigerian quoted companies, International Journal of Business and Social Science 5, str. 206-215
8. Ramljak, B.; Anić-Antić, P. (2009): Potrebe za informacijama institucionalnih investitora na tržištu kapitala Republike Hrvatske u procesu donošenja odluka o investiranju u dionice kotirajućih poduzeća, Ekonomski pregled, 60 (7-8), str. 332-347

9. Savez računovođa, revizora i financijskih djelatnika FBiH: Međunarodni računovodstveni standardi / Međunarodni standardi financijskog izvještavanja (MSFI), Mostar (dostupno na <http://www.srr-fbih.org/msfimrs-14>)
10. Spiller, Jr., E., A.; May, P.,T. (1990): Financial accounting: Basic Concepts, Irwin, Homewood, Illinois
11. Tušek, B.; Žager, L. (2007): Revizija, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.
12. Vidučić, LJ. (2008): Financijski menadžment, Revizija, računovodstvo i financije - RRiF, Zagreb
13. Žager, K.; Žager, L. (1996): Računovodstveni standardi, financijski izvještaji i revizija, Inženjerski biro d.d., Zagreb
14. Žager, L., Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S. (2008): Analiza financijskih izvještaja, Masmedia, Zagreb

prof. dr. sc. Danimir Gulin

Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, RH
dgulin@rif.hr

POSljedICE DEGLOBALIZACIJSKOG PROCESA NA RESTRUKTURIRANJE GRUPA ZA KONSOLIDACIJU

Sažetak

Pandemija izazvana korona virusom (2020.), ruska agresije na Ukrajinu (2022.), posljedice financijskih sankcija te energetske krize, i dolazak nove američke administracije (2025.) koja uvodi strategiju protekcionizma ubrzalo je proces deglobalizacije. Time i restrukturiranja grupa za konsolidaciju zbog racionalizacije poslovanja sve više dolaze do izražaja. Velike multinacionalne i nacionalne kompanije sve su izloženi raznim oblicima krize. Porast troškova energije, kriza dobavnih pravaca i inflatorni pritisci kao i nove carinske barijere povećavaju troškove i probleme nelikvidnosti unutar grupa te sve više dovode do zahtijeva za restrukturiranjem. U članku autor obrazlaže najvažnije razloge i modele restrukturiranja grupa za konsolidaciju.

Ključne riječi: deglobalizacija, restrukturiranje, grupa za konsolidaciju, zamjena duga glavnicom, pripajanje, likvidacija.

1. DEGLOBALIZACIJA: UZROCI I POSljedICE

Proces deglobalizacije ubrzan je prije nekoliko godina, a posljedica je globalne pandemije uzrokovane COVID-19, te ruskom agresijom na Ukrajinu u veljači 2022. godine. Još veće ubrzanje uzrokovane su uvođenjem financijskih sankcija, energetsom krizom, inflacijom i najnovijim carinskim ratom koji je započela nova američka administracija. Najnovija kretanja na globalnom planu ekonomije, ima za posljedice i velike krize na financijskim tržištima kao i recesiju globalnog gospodarstva. Kako je razvoj svjetskih financijskih tržišta razvijao procese globalizacije tako je i globalna financijska kriza, energetska kriza, financijske sankcije, inflacija i najnoviji carinski rat dovodi globalne kompanije do obrnuto procesa tj. deglobalizacije.

Uz globalnu financijsku krizu pojavili su se i drugi katalizatori deglobalizacije koji se manifestiraju u postojanju čitavog niza rizika (tržišnih, operativnih, reputacijskih, političkih i drugih)¹ koji su prevagnuli te se velike globalne kompanije sve češće

¹ Svjetski časopisi npr. Time, kolovoz 2012, navodi pojam „rizik balkanizacije“

vraćaju u nacionalne okvire. Vraćanje u nacionalne okvire podrazumijeva i rješavanje ili restrukturiranje grupa.

Velike globalne kompanije ili korporacije čije dionice kotiraju na velikim financijskim tržištima ne vraćaju se u svoje zemlje zato što će nakon toga bolje poslovati već razlog je bijeg od sve većih gubitaka na velikim financijskim tržištima, poremećaji cijena realnih dobara i financijskih instrumenata. Posebno je rat u Ukrajini te financijske sankcije te energetska kriza i rast inflacije i na kraju carinski rat kod mnogih globalnih kompanija bio je okidač da su te kompanije ušle u procese povlačenja ili deglobalizacije a time i vlastitog restrukturiranja. To se u poslovnom okruženju često još naziva i ulazak u financijske reorganizacije, financijske konsolidacije itd.

Često se ovi termini koriste kao sinonimi iako u određenim slučajevima imaju i preciznije značenje. Samo restrukturiranje korporacija u literaturi ima šire značenje² a odnosi se na sva pripajanja i spajanja korporacija pa sve do razdvajanja, dijeljenja i likvidacije bilo dijelova korporacija ili njihovih povezanih društava. Pod restrukturiranjem vlasništva korporacija često se podrazumijeva:³ prodaja (povezanih) društava, ponovna kupnja dionica (iskup), razne zamjene vlasničkih i dužničkih instrumenata, kupovanje vlasničkih prava i udjela korištenjem financijske poluge itd.

Svi ovi postupci restrukturiranja velikih globalnih kompanija posljedica su otežane likvidnosti ili brzine transformacije imovinskih pozicija u novac, a posljedično tome i insolventnosti ili otežanog podmirivanja obveza u rokovima njihova dospelja. Zbog toga, velike korporacije danas restrukturiranje provode upravo najraširenijim modelom a to je prodaja povezanih društava i podružnica u svijetu i zemlji sjedišta matice.

Potreba za novčanim sredstvima postaje prvorazredna. Bez novca ugroženo je odvijanje poslovnih aktivnosti u uvjetima financijske, energetske i inflacijske krize. Novac kao imovina postaje najvažniji pokretački faktor kompanija.

2. FINANCIJSKO RESTRUKTURIRANJE MULTINACIONALNIH GRUPACIJA

Novac je imovina koji *sam po sebi ne zarađuje*⁴ iako je potreban za plaćanje rada, materijala, stjecanje fiksne imovine, plaćanje poreza, isplate dividendi itd. Osnovna briga financijskog menadžmenta je držati minimalni iznos novca na računima sa svrhom da se osigura poslovanje subjekta. U užem smislu odgovornost za upravljanje novcem ima financijski menadžment. Dok u širem smislu upravljanje

² Van Horne J. C., Financijsko upravljanje i politika, Mate, Zagreb, 1997., str. 700.-716.

³ Isto, str. 700.

⁴ Brigham E.F., Fundamentals of Financial Management, The Dryden Press, Orlando 1989, str. 778.

novcem briga je i odgovornost sveukupnog menadžmenta poslovnog subjekta. Financijski menadžer upravlja novčanim saldonom. Menadžer koji upravlja novcem mora znati što će se naplatiti (kako i kada) i što se treba platiti (kako i kada). Nefinancijski menadžment kao što je menadžment nabave i prodaje odgovoran je za procjenu klijenata i transakcija s njima. Menadžment nabave treba procijeniti dobavljače te optimalnu količinu nabave sirovine i robe pa time indirektno utječe na visinu novca na računima. Također, menadžment prodaje treba procijeniti kupce, njihov bonitet, veličinu zaliha i mogućnost naplate potraživanja što indirektno utječe na visinu novca na žiro računu. Upravljanje novcem temelji se na novčanoj politici koja se u nekim slučajevima definira⁵ neformalno kao *normalna* i *nenormalna*. Normalna novčana politika je ona koja se utvrđuje i procjenjuje za predvidive transakcije poslovnih subjekata. Obrnuto, nenormalna novčana politika je ona koja se fokusira na nepredvidive događaje i ekonomske poremećaje posebno u uvjetima ekonomske recesije i financijske krize.

Bez novca poslovne operacije se usporavaju i umanjuju sve do zaustavljanja i likvidacije. Najvažniji dio kratkotrajne imovine je novac jer svi poslovni subjekti započinaju poslovanje s novcem kao osnovnim imputom ulaska u poslovanje. Naravno, novac je i krajnji cilj koji vlasnici očekuju od poslovanja svojih poslovnih subjekata. Opće i pojedinačno pitanje svakog poslovnog subjekta i njegovog menadžmenta: koja je to dovoljna količina novca kako bi se poslovanje odvijalo glatko i bez poteškoća. U tom smislu cjelokupni menadžment (ne samo financijski) mora razmišljati o *manjkovima* i *viškovima novca*.⁶ Manjkovi novca uništavaju poslovne operacije i vode likvidaciji subjekta. Viškovi novca smanjuju neizvjesnost dugoročnog kapitala, ali su u pitanju nezadovoljavajuće stope povrata. Budući da novac sam po sebi ne zarađuje ili ima vrlo mali prinos (niske kamatne stope na depozite) poslovni subjekti nastoje ga držati na minimalnoj razini. Ako se novac drži na minimalnoj razini pretpostavlja se da će se minimizirati inherentni rizici.

3. NAJČEŠĆI MODELI RESTRUKTURIRANJA GRUPA

Pojednostavljeno rečeno, u posljednje vrijeme dugovi kompanija najčešće se restrukturiraju metodom zamjena duga glavnicom (*debt-equity swap*).⁷ To je transakcija kada zajmodavatelj (vjerovnik) temeljem ugovora s zajmoprimateljem (dužnikom) zamjenjuje svoj plasman (potraživanje) upisom dionica ili udjela.⁸ Zamjena duga glavnicom može se praktički realizirati slijedećim modelima:

1. izdavanjem novih dionica dužnika

⁵ Akinbuli S.F, Cash Management Techniques and Application for corporate Organisation, The Nigerian Accountant 1-3 Lagos, 2009 str. 29.

⁶ Isto, str. 28.

⁷ Rayney P, Tax Rules can help companies to restructure debt in these turbulent times, Accountancy 4/2009, London 2009.

⁸ Vidjeti www.semplefraser.co.uk posjećeno (22. 05. 2009.)

2. razmjenom potraživanja/plasmana za trezorske dionice dužnika,
3. kombinacijom navedenih.

Najveći broj transakcija zamjene duga glavnicom realizira se izdavanjem novih dionica. Prije ulaska u ugovorni odnos dužnik na dioničkoj skupštini treba donijeti odluku o zamjeni duga emisijom dionica. Odnos razmjene duga i glavnčkih instrumenata definira se u ugovoru između vjerovnika i dužnika. To može biti:

1. nominalna vrijednost dionica,
2. njihova tržišna vrijednost (ukoliko su dionice u kotaciji).

Ako dionice nisu u kotaciji na financijskom tržištu zamjena se može realizirati na temelju procijenjene fer vrijednosti dionica ili udjela ili po knjigovodstvenoj vrijednosti.

Zamjena duga glavnicom zajednički je interes vjerovnika i dužnika s osnovnim ciljem da se spriječi likvidacija dužnika. Javlja se najčešće kod dužnika koji imaju probleme s likvidnošću i uopće plaćanjem dugova. Vjerovnika obično potiče imovina dužnika za ulazak u vlasništvo kao alternativu beskorisnog čekanja naplate potraživanja.

Korist od primjene metode zamjene duga glavnicom ogleda se i u smanjenju krivnje menadžera prodaje kompanije dužnika kao i menadžmenta banaka odgovornih za plasmane poslovnim subjektima zbog loše procijene kreditnih rizika. Tako zamjena duga glavnicom često je izlazna strategija loših procjena kupaca ili zajmotražitelja.

Ako se pokušaju sistematizirati koristi od zamjene duga glavnicom tada se može govoriti posebno o:

Koristi vjerovnika primjenom metode zamjene duga glavnicom:

- To je izlazna strategija menadžmenta vjerovnika za loše plasmana, menadžment vjerovnika „smanjuje“ svoju krivnju zbog loših plasmana ili klijenata,
- Spašavanje plasmana ili potraživanja ulaskom u glavicu dužnika stječu se dionice ili udjeli koji se mogu prodati nakon restrukturiranja dužnika,
- Izbjegavanje stečaja ili likvidacije dužnika vjerovnik zadržava klijenta i njegovu neto-imovinu i očekuje efikasnije upravljanje po načelu kontinuiteta poslovanja,
- Izbjegavaju se troškovi sudskog procesa naplate plasmana i potraživanja (troškovi odvjetnika, suda itd.)
- Nema otpisa plasmana (potraživanja) i izostavljanjem vrijednosnog usklađivanja i nema izravnog utjecaja na smanjenje dobiti,

- Ako je vjerovnik matično društvo u grupi za konsolidaciju zamjenom duga glavnicom povećava se efikasnost na razini grupe čime se izravno utječe na uspjeh i financijsku situaciju grupe.

Koristi dužnika primjenom metode zamjene duga glavnicom:

- Dužnik i njegov menadžment izbjegava stečaj i likvidaciju,
- Zamjenom duga za glavicu omogućava se menadžmentu dužnika ciljano pripajanje s vjerovnicima a time i „lakša“ budućnost dužnika,
- Restrukturiranjem duga dužnik popravljajući pokazatelj zaduženosti (smanjuju se obveze a povećava glavnica) čime poboljšava svoju poziciju kod kreditora,
- Smanjenjem dugova (obveza) smanjuju se i rashodi od kamata što se izravno odražava na poslovni rezultat i profitabilnost dužnika

O nedostacima zamjene duga u kontekstu korištenja ove metode kao mjere restrukturiranja nije potrebno posebno elaborirati. Naime, sama primjena ove metode upućuje vjerovnike i dužnike na to što im može koristiti ova metoda. To ne znači da je u svim slučajevima bolje preuzeti dionice (ili udjele d.o.o.) dužnika nego ih likvidirati.

Upotreba metode zamjene duga glavnicom je jedna od aktualnih mjera koje iniciraju vjerovnici u financijskoj krizi zbog potencijalnih šteta i gubitaka koji bi nastali likvidacijom dužnika. Zamjenom duga s glavnicičkim instrumentima je mjera koja spašava dužnika od likvidacije. Dakle, odluka je menadžmenta vjerovnika: što je efikasnije preuzimanje glavnicičkih instrumenata dužnika ili njegova likvidacija.

4. RESTRUKTURIRANJA UNUTAR GRUPE ZA KONSOLIDACIJU

Grupu za konsolidaciju čine matica i njene podružnice na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Zbog financijske krize matična društva koja drže kontrolu nad podružnicama obavljaju financijsko restrukturiranje i to najčešće na dva načina:

1. pripajanjem,
2. likvidacijom.

Pripajanja se najčešće provode na jedan od dva načina:

- pripajanjem više podružnica u jednu ili
- pripajanje jedne ili više podružnica s matičnim društvom.

Kada je riječ o likvidaciji tada se radi o najjednostavnijem načinu prodaje dionica ili udjela podružnica. Prodaja dionica podružnica može biti takva da rezultira na jedan od slijedećih slučajeva:

- podružnica nakon prodaje dionica (udjela) ostaje i dalje podružnica,

- podružnica prodajom dionica (udjela) postaje povezano društvo (vlasništvo matice između 20-50%),
- podružnica prestaje biti povezano društvo (udjel matice pao je ispod 20 % vlasništva).

4.1. Restrukturiranje grupe pripajanjem

Grupu za konsolidaciju čine matica i njene podružnice (ovisna društva). Struktura grupe ovisi o broju podružnica kao i visini vlasničkog udjela kojim se kontroliraju podružnice. Najmanja grupa za konsolidaciju sastoji se od jedne matice i jedne podružnice. U ovom jednostavnom slučaju može biti više varijanti ovisno o tipovima društava (dionička društva d.d. i društva s ograničenom odgovornošću d.o.o.) a to su:

- matica je d.d. i podružnica je d.d. ;
- matica je d.d., a podružnica je d.o.o.,
- matica je d.o.o. a podružnica je d.d.,
- matica je d.o.o. i podružnica je d.o.o.

Grupa za konsolidaciju može biti i složena tako što se sastoji od jedne matice i više podružnica i to:

- matica + podružnice s udjelom matice u podružnicama 100%,
- matica + podružnice s udjelom matice 100% + podružnice s udjelom matice većim od 50% i manjim od 100% ,
- matice + podružnice s udjelom matice 100% + podružnice s udjelom matice većim od 50% i manjim od 100% + podružnice s udjelima u svojim podružnicama 100 % ili većim od 50 % a manjim od 100 %.

Struktura grupe za konsolidaciju može biti još složenija ovisno o tome radi li se o nacionalnoj razini ili međunarodnoj razini.

Pripajanja unutar grupe za konsolidaciju provode se primjenom MSFI 3 - Poslovna spajanja ili HSFI 2- Konsolidirani financijski izvještaji. Ako je stjecatelj veliki subjekt⁹ tada je obvezan primjenjivati MSFI (MSFI 3) a ako je mali ili srednji subjekt¹⁰ tada primjenjuje HSFI 2.

Unutar grupe za konsolidaciju matica je subjekt koji drži dionice (d.d.) ili udjele (d.o.o.) na kontu Dionice i udjeli u povezanim (ovisnim) društvima. Saldo ovog konta (duguje) predstavlja:

- 100 % udjela u podružnici ili
- udjel u podružnici veći od 50% a manji od 100 %.

⁹ Zakon o računovodstvu, čl. 13. st. 2.

¹⁰ Zakon o računovodstvu , čl. 13. st 1.

Postupak pripajanja provodi se pomoću metode stjecanja-koja se sastoji od nekoliko faza:¹¹

- određivanje stjecatelja,
- određivanja datuma stjecanja,
- priznavanja i mjerenje utvrdive stečene imovine,
- preuzetih obveza i nekontrolirajućeg interesa u stečeniku,
- priznavanje i mjerenje goodwill-a ili dobiti ostvarene povoljnom kupnjom.

U slučaju restrukturiranja u grupi za konsolidaciju stjecatelj je matica koja drži kontrolni udjel u podružnici. Stečenik je podružnica. Datum pripajanja (stjecanja) je datum kada se vrši restrukturiranje tj. kada za svoj udjel matica stječe imovinu i obveze podružnice (stečenika). Stjecatelj je dužan priznati svu utvrdivu imovinu, preuzete obveze i nekontrolirajući interes u stečeniku u skladu s MSFI 3 (toč. 10.-14.). Mjerenje stečene utvrdive imovine i obveza te nekontrolirajući interes (dionice ili udjele koje ne drži) stjecatelj će izvršiti po načelu fer vrijednosti. Mjerenje nekontrolirajućeg interesa stečenika obavlja se prema MSFI 3 (toč. B 44-B 45.)

Prilikom restrukturiranja grupe za konsolidaciju pripajanjem veliki je broj varijanti slučajeva, a ovdje će se ilustrirati nekoliko slučajeva gdje stjecatelj drži 100 % dionice /udjele:

Slučaj 1:

Stjecatelj A d.d. drži 100 % udjela u podružnici B d.o.o. Saldo konta Dionice i udjeli u povezanim društvima je 100 mil. eura. Nema nekontrolirajućeg interesa. Procijenjena je fer vrijednost utvrdive imovine društva B d.o.o. na 120 mil. eura, a fer vrijednost utvrdivih obveza 50 mil. eura. Prijenosom imovine i obveza na datum pripajanja 01.06.2024. društvo A d.d. zatvara svoj konto 040 (potražuje) te iskazuje povećanje imovine po fer vrijednosti za 120 mil. eura (duguje); povećanje obveza po fer vrijednosti za 50 mil. eura i povećanje goodwill-a za 30 mil. eura (100 – (120-50)).

Slučaj 2:

Stjecatelj X d.o.o. drži 100 % dionice u Y d.d (1 000 dionica). Vrijednost ulaganja u dionice u povezanim društvima (saldo konta 040 društva X d.d.) iznosi 10 mil. eura, a ulaganje je izvršeno 01.01.2023. Tržišna cijena (fer vrijednost) dionica Y d.d. na datum pripajanja podružnice 31.01.2024. bila je 9.000 eura/dionici. Vrijednost ulaganja (udjela) X d.o.o. u podružnici Y d.d. je 31.1. 2024. sveden na fer vrijednost od 9 mil. eura. Procijenjena fer vrijednost utvrdive imovine Y d.d. je 14 mil. eura, a utvrdivih obveza je 2 mil. eura. Stjecatelj X d.o.o. na datum stjecanja prenosi u svoju bilancu imovinu po fer vrijednosti 14 mil. eura i obveze 2 mil. eura. Zatvaranjem

¹¹ MSFI 3, toč. 4.

svih konta prenesene imovine i obveza s kontom Dionice i udjeli u povezanim društvima stjecatelj iskazuje negativni goodwill (*dobit od povoljne kupnje*)¹² u iznosu (9 mil. – (14 mil.-2mil.)) = - 3 mil. eura koji se knjiži kod X d.o.o. kao prihod razdoblja u kojem je izvršeno stjecanje.

4.2. Restrukturiranje grupe likvidacijom (najčešće prodajom) podružnica

Na globalnoj poslovnoj sceni, posebno zbog financijskih sankcija, inflacije i započetog carinskog rata između najvećih globalnih ekonomija (SAD i Kina) proces deglobalizacije najčešće se rješava likvidacijom ili prodajom podružnica. Sve više se koristi ova varijanta restrukturiranja zbog posljedica sve teže gospodarske situacije poduzetnika. Velike međunarodne korporacije ukoliko ne mogu racionalizirati svoje izdatke pripajanjem onda se odlučuju za likvidaciju ili prodaju podružnica. Posljedica prodaje podružnica, tj. dionica ili udjela podružnica je smanjenje grupe za konsolidaciju, a time i ukupnih efekata na razini grupe. Prodaja dionica ili udjela podružnice može rezultirati u tri slučaja.

Slučaj 1:

Matica A drži 100% dionice podružnice B (saldo konta Dionice i udjeli u povezanim društvima je 100 mil. eura) od čega je matica prodala 30% dionica za 40 mil. eura. Rezultat ove transakcije je 10 mil. eura (40-30) kapitalni dobitak (prihod) matice A. Društvo B i dalje je podružnica koja ulazi u konsolidaciju financijskih izvještaja matice A.

Slučaj 2:

Matica A drži 100% dionice podružnice B (saldo konta Dionice i udjeli u povezanim društvima je 100 mil. eura) od čega je matica prodala 60% dionica za 50 mil. eura. Rezultat ove transakcije je -10 mil eura (50-60) kapitalni gubitak (rashod) matice A. Društvo B prestaje biti podružnica i postaje povezano društvo koje se ne konsolidira u grupi matice A.

Slučaj 3:

Matica A drži 100% dionice podružnice B (saldo konta Dionice i udjeli u povezanim društvima je 100 mil eura) od čega je matica prodala 90 % dionica za 70 mil eura. Rezultat ove transakcije je -20 mil eura (70 – 90) kapitalni gubitak (rashod) matice A. Društvo B nije povezano društvo i ne ulazi u konsolidaciju financijskih izvještaja matice A.

¹² MSFI 3, toč. B 46

Potpuno je jasno, temeljem navedenih slučajeva, da je grupa za konsolidaciju vrlo dinamična struktura koja se mijenja ovisno o situaciji i okruženju. Posljedica toga je širenje povećanje ili smanjenje grupe što ima za posljedicu promjene financijskog položaja i uspješnosti matice kao i cijele grupe.

6. ZAKLJUČAK

Financijska kriza generirana pandemijom COVID-19, ruskom agresijom na Ukrajinu te posljedično nastalom energetsom krizom, inflacijom i novim globalnim carinskim ratom ukazala je poslovnim subjektima na ozbiljnost i odgovornost upravljanja novcem. Novac je postao oskudan resurs koji blokira procese i kada ga nema analiziraju se potrebe za novcem i razlozi držanja novca. Velike korporacije koje listaju na međunarodnim tržištima i imaju podružnice na globalnoj razini u posljednje vrijeme su jako pogođene krizom. Ništa u boljem položaju nisu mikro, i male lokalne kompanije međutim, velike globalne korporacije stvaraju pozitivno ili negativno (sada) poslovno okruženje te su sve male kompanije osjetljive na globalne poremećaje. Nelikvidnost i insolventnost upravo je te velike kompanije i njihove grupe natjerala na opreznost upravljanja novcem. Veliki izdaci unutar grupa, nelikvidnost i međusobne obveze kao i obveze vjerovnicima izvan grupe sve više zahtijevaju proces restrukturiranja unutar grupe. To je ubrzalo pripajanja ali i likvidacije unutar grupa za konsolidaciju. Ovi procesi mijenjaju kako financijsku situaciju tako i uspješnost matica i njihovih grupa. Kombinacija pripajanja i likvidacije unutar grupa sve više dolaze do izražaja u ovim deglobalizirajućim procesima.

LITERATURA

3. Akinbuli, S. F, Cash Management Techniques and Application for Corporate Organization, The Nigerian Accountant 1-3, Lagos, 2009.
4. Brigham E.F., Fundamentals of Financial Management, The Dryden Press, Orlando 1989.
5. Međunarodni standardi financijskog izvještavanja,
6. Rayney, P, Tax Rules can help Companies to Restructure Debt in these turbulent times, Accountancy 4/2009, London, 2009.
7. Van Horne J. C., Financijsko upravljanje i politika, Mate, Zagreb, 1997.
8. Zakon o računovodstvu RH

dr. sc. Siniša Rajković

Savez računovođa i revizora Republike Srpske

UMJETNA INTELIGENCIJA I BUDUĆNOST RAČUNOVODSTVENE PROFESIJE: IMPLIKACIJE I IZAZOVI

Sažetak

Rad se bavi ispitivanjem utjecaja umjetne inteligencije (AI) na tradicionalne računovodstvene prakse, sagledavajući ulogu AI u transformaciji i preoblikovanju procesa financijskog izvještavanja i donošenja odluka. Cilj je da se kritički procjeni kako integracija AI redefinira djelokrug računovodstva, naglašavajući prilike i izazove koje AI donosi. Upotrebom sistemskog pregleda literature, te analizom recenziranih članaka i studija slučaja osigurat se sveobuhvatno razumijevanje integracije AI u računovodstvo, te njen učinak i korisnost u pogledu povećanja točnosti, efikasnosti i financijskog izvještavanja i strateških implikacija na računovodstvene profesionalce i profesiju. Nalazi otkrivaju da AI značajno poboljšava točnost i efikasnost financijskog izvještavanja, automatizirajući rutinske zadatke i omogućavajući prediktivnu analitiku za strateško donošenje odluka. Međutim, evidentni su izazovi kao što su potreba za kvalificiranim osobljem vještim u AI, zabrinutost za privatnost podataka i visoki troškovi integracije AI. Nalazi također ističu otpor promjenama kao značajnu prepreku za usvajanje AI u računovodstvenim praksama. Nameće se zaključak kako AI iako predstavlja izazov, njen potencijal da revolucionarno redefinira i transformira računovodstvene prakse je nesporan, nudeći nove puteve za rast i inovacije u digitalnoj eri.

Ključne riječi: *umjetna inteligencija (AI), automatizacija, digitalizacija, produktivnost, računovodstvena profesija, analiza podataka*

1. UVOD

„Mogu li strojevi misliti?“

Alan Mathison Turing, engleski matematičar

Umjetna inteligencija (AI) sasvim je sigurno jedna od gorućih tema na agendama skoro svih ekonomskih i računovodstvenih skupova i foruma. Mnogi relevantni autori suvremene znanstvene misli imaju oštro podijeljene stavove i dileme nudeći argumente ovisno o tezi koju zastupaju kako bi dali odgovor na pitanje da li je AI apokalipsa ili revolucija, odnosno „đavao“ ili prilika? S druge strane, i poslovni lideri i struka također raspravljaju o rizicima i šansama koje nudi AI ali istovremeno osmišljavaju načine kako da efikasno usvoje i implementiraju ovu tehnologiju koja je u mnogim industrijama dovela do velikog skoka u produktivnosti. Kao takva AI nosi sa sobom i veliku odgovornost i obavezu za odgovornu upotrebu.

Računovodstvo je oduvijek karakterizirala njegova pedantna priroda, zahtijevajući visoku razinu točnosti i pažnje do najsitnijih detalja. Tradicionalne metode su uključivale ručni unos podataka, vođenje glavne knjige i široku upotrebu papirnih zapisa (Smit, 2018). Ovi procesi su bili dugotrajni i skloni ljudskim greškama, ograničavajući brzinu i efikasnost financijskog izvještavanja i analize. Međutim, svjedoci smo da je vještina računovodstvenih profesionalaca evoluirala od papira i olovke do pisaćih strojeva i kalkulatora, a na kraju i do tabela i računovodstvenih softvera.

Kada govorimo o umjetnoj inteligenciji, ustvari govorimo o strojevima koje simuliraju ljudsku inteligenciju. To omogućava strojevima da misle, nauče i riješe probleme na isti način kao što bi to uradio ljudski mozak. Uvođenje AI u računovodstvo preoblikovalo je konvencionalne prakse koje su karakterizirale tradicionalno računovodstvo. Sposobnost AI da obrađuje velike količine podataka sa brzinom i preciznošću značajno je poboljšala efikasnost i točnost računovodstvenih zadataka (Tandiono, 2023). Tehnologije umjetne inteligencije, kao što su algoritmi strojnog učenja i alati za analizu podataka, sada se pojavljuju i koriste za automatizaciju rutinskih zadataka, kao što su unos podataka i kategorizacija transakcija, koji su nekada bili okosnica tradicionalnog računovodstva.

Naime, svjedoci smo kako umjetna inteligencija (AI) revolucionarno mijenja i transformira mnoge industrije pomjerajući pri tome ljudsku kreativnost i društvenu realnost do granice sa znanstvenom fantastikom, a ni financije i računovodstvo nisu izuzetak iako se radi o tradicionalnim profesijama. S tim u vezi, integracija AI u računovodstvene procese postaje nezaobilazan faktor za postizanje efikasnosti, točnosti te smanjenja rizika od ljudske greške. Štoviše, AI je olakšala razvoj sofisticiranijih tehnika financijske analize jer je upotreba AI poboljšala prediktivne analitičke sposobnosti računovođa koji sada mogu pratiti trendove i pružiti projicirane financijske pokazatelje (Goel i drugi, 2023). Upravo ovaj pomak sa čisto historijskog na pristup koji je više okrenut budućnosti predstavlja fundamentalnu promjenu kada govorimo o ulozi računovođe u poduzećima.

Još 2019. godine, prema istraživanju koje je sprovedla korporacija Gartner, jedna od vodećih američkih tehnoloških istraživačkih i konzalting firmi, broj kompanija koje primjenjuju AI bio je u porastu za čak 270% u posljednje 4 godine. Ovo istraživanje je pokazalo da je na umjetnu inteligenciju u 2019. godini potrošeno 37,5 milijardi dolara, s predviđanjima da će ovi troškovi premašiti iznos od 97,9 milijardi dolara 2023. godine. (Zemankova, 2019). Umjetna inteligencija (AI) u računovodstvenu profesiju prvi put je uvedena prije više od 30 godina (Abdolmohammadi, 2005). Konkretno, AI je bila uvedena u financijsko računovodstvo i reviziju početkom 1990-ih godina (Etheridge & Sriram, 1997).

Asocijacija ovlašteni certificiranih računovođa (Association of Chartered Certified Accountants - ACCA) i Institut menadžerskih računovođa (*Institute of Management Accountants* – IMA) tvrde da veliki podaci, cloud i socijalne platforme drastično

mijenjaju okruženje za računovodstvene i financijske profesionalce koji se moraju prilagoditi izazovima koje sa sobom nosi sajber prostor, isporuka digitalnih usluga i vještačka inteligencija. Računovođe koje „ne uhvate voz“ koji nosi ove promjene i tehnologije riskiraju da izgube na kompetitivnosti. S druge strane, ukoliko se pak računovodstveni profesionalci uhvate u koštac s tehnološkim promjenama i izazovima koje te promjene sa sobom nose, mogli bi iskoristiti priliku da u značajnoj mjeri poboljšaju status, ulogu i značaj računovodstvene profesije koja bi u budućnosti bila mnogo više cijenjena (Bose & Bhattacharjee, 2022).

Najveća prednost i potencijal softvera baziranih na vještačkoj inteligenciji trenutno jeste pojednostavljeni unos podataka automatizacijom procesa, smanjujući ili čak eliminirajući potrebu za ručnim unosom podataka. Ovo ne samo da štedi vrijeme knjigovođama nego i minimizira rizik od ljudske greške. S toga, možemo konstatirati da će cilj računovodstva u budućnosti biti drastično smanjenje procenta pogreške prilikom unosa podataka, eliminiranje pretipkavanja i neorganiziranih hrpa papira, odnosno minimiziranje svih pogrešaka koje su prouzrokovane ljudskim faktorom.

Kako se sve više u svakodnevnom životu susrećemo sa AI, svjedoci smo rasprava i polemika o njenom potencijalu da preoblikuje tradicionalne profesije uključujući knjigovođe i računovođe. Institut menadžerskih računovođa (Institute of Management Accountants – IMA) ispitivao je utjecaj AI na financijsko-računovodstvenu struku putem intervjua i diskusija na okruglim stolovima sa 40 rukovoditelja za računovodstvo i financije i stručnjaka iz oblasti vještačke inteligencije iz Sjedinjenih Država, Europe, Azijsko Pacifičke regije, Bliskog istoka, Sjeverne Afrike, Indije i Kine. Ova studija otkrila je višestruku primjenu AI u računovodstvu i financijama, te najveće izazove sa kojima se suočavaju profesionalci integrirajući AI, kao i etičke i izazove u upravljanju primjenom AI (IMA, 2024).

U nastavku ilustriramo kompilaciju od 24 istraživanja i studija do kojih smo došli, a koje su provedene na temu utjecaja AI na računovodstvenu i revizorsku profesiju za razdoblje 1992.-2020. godina.

Tabela 1. Istraživanja utjecaja primjene AI u računovodstvu i reviziji (1992-2020)

R.b.	Autori studija	Glavni fokus studija	Razmatrane AI tehnologije
1	Zhang i ostali (2020)	❖ Holistički pregled nedavnih istraživanja razvoja u oblasti AI, velikih podataka i strojnog učenja ❖ Istraživanje evolucije računovodstvene profesije suočene sa različitim tehnološkim napretkom	• Strojno učenje • Opća umjetna inteligencija • Blockchain tehnologija • Robotska automatizacija procesa (RPA) ○ Radiofrekventna identifikacija (RFID) ○ Prepoznavanje govora

		❖ Ispitivanje inherentnih ograničenja i mogućnosti novih tehnologija postavljenih pred računovodstvene profesionalce	○ Obrada prirodnog govora ○ Umjetne neuronske mreže
2	Chukwuani i Egiyi (2020)	❖ Automatizacija računovodstvenih procesa ❖ Isticanje utjecaja AI na računovodstvo ❖ Adaptacija na automatizaciju od strane računovođa	• Robotska automatizacija procesa (RPA) • Ekspertni sistemi • Neuronske mreže • Roboti • Fuzzy logika
3	Lee i Tajudeen (2020)	❖ Utjecaj računovodstvenih softvera baziranih na AI na kompanije u Maleziji	• Čuvanje slika i dokumenata • Automatizacija prikupljanja informacija • Strojno učenje • OCR tehnologije
4	Kumar Doshi i drugi (2020)	❖ Istraživanje kako AI kreira mogućnosti i izaziva prijetnje u profesiji koristeći 12 varijabli ❖ Ispitivanje sposobnosti računovođa da prihvate tehnologiju, koristeći šest determinanata	• Sveobuhvatna primjena AI (nije razmatrana upotreba posebnih tehnologija)
5	Ucoglu (2020)	❖ Pregled trenutnih aplikacija za strojno učenje u računovodstvu i reviziji sa fokusom na Veliku četvorku	• Strojno učenje
6	Mohammad i drugi (2020)	❖ Procjena utjecaja AI na računovodstvene profesionalce ❖ Širenje relevantnih sugestija kreatorima politika	• Strojno učenje • Automatizacija • Robotika
7	Zemánková (2019)	❖ Uvođenje upotrebe AI u računovodstvu i reviziji, sa posebnim fokusom na blockchain tehnologiju ❖ Pružanje analize aspekata revizije kod kojih postoje koristi od primjene AI	• Sistemi za podršku odlučivanju • Stručni sistemi zasnovani na znanju • Genetski algoritmi/programiranje • Fuzzy sistemi

		❖ Isticanje implikacija blockchain-a u reviziji ❖ Procjena AI opredjeljenja Velike četvorke	• Neuronske mreže • Robotska automatizacija procesa (RPA) • Blockchain ○ Pametni ugovori ○ Pametne procedure revizije
8	Reddy i drugi (2019)	❖ Ispitivanje računovodstvenih inteligentnih analitičkih aplikacija ❖ Promatranje perspektive i iskustva „4 računovodstvena giganta“	• Robotska automatizacija procesa (RPA) ○ NLP ○ Prepoznavanje govora • Računovodstveni inteligentni ekspertski sistemi (AI/ES) • Duboko učenje • Kognitivni uvidi i angažiranje
9	Ukpong i drugi (2019)	❖ Pregled različitih računovodstvenih i revizorskih problema i poziv za primjenu AI u disciplini procesa ❖ Istraživanje perspektive stejkholdera u vezi primjene AI u bankama u Nigeriji	• Automatizacija • Strojno učenje • Rudarenje podataka • Kognitivno računanje • Obrada prirodnog jezika • Robotika
10	Stancheva - Todorova (2018)	❖ Diskusija o nekoliko važnih pitanja sa kojim se računovodstvena profesija suočava u današnjem kontekstu ❖ Rasvjetljavanje nekoliko mogućih budućih razvojnih pravaca u domenu AI ❖ Izvođenje nekih zaključaka o računovodstvenom obrazovanju u svjetlu novih inteligentnih tehnologija i njihove komercijalne primjene	• Automatizacija • Ekspertski sistemi • Fuzzy logika • Neuronske mreže • Strojno učenje
11	Huang (2018)	❖ Primjena AI u oporezivanju ❖ Studija slučaja iz Kine i svijeta	• Automatizacija • Prepoznavanje lica, slika i teksta

			• Sistem adresiranja upita zasnovan na znanju
12	Chukwudi i drugi (2018)	❖ Utvrđivanje efekata AI na performanse računovodstvenih funkcija ❖ Utvrđivanje utjecaja ekspertskih sistema i inteligentnih agenata na performanse računovodstvenih funkcija	• Ekspertski sistemi • Intelligentni agenti • Neuronske mreže • Fuzzy logika • NLP • Genetski algoritam
13	Kokina i Davenport (2017)	❖ Perspektiva AI u računovodstvu i reviziji ❖ Diskusija o utjecaju kognitivnih tehnologija na reviziju i proces revizije koju sprovode ljudi ❖ Primjeri primjene AI u raznim industrijama ❖ Razmatranje nekih od predrasuda koje dolaze sa razvojem i primjenom AI	• Kognitivne tehnologije • Automatizacija
14	Bizarro, P.A. i Dorian, M. (2017)	❖ Definiranje koristi i rizika integracije AI u računovodstvo i reviziju	• Automatizacija
15	Greenman (2017)	❖ Istraživanje utjecaja AI na računovodstvenu profesiju	• Automatizacija • Kognitivne tehnologije • Pregled dokumenata
16	Huq (2014)	❖ Prezentacija kako AI pomaže u razvoju računovodstvenog sistema ❖ Analiza relativnog utjecaja AI na reviziju i oporezivanje	• Strojno učenje • Prepoznavanje govora • Automatizacija
17	Omoteso (2012)	❖ Pregled postojećih istraživanja i upotrebe AI sistema od strane revizora ❖ Predviđanje budućih pravaca istraživanja i razvoja softvera u oblasti vještačke inteligencije ❖ Mapiranje procesa razvoja AI sistema u reviziji	• Ekspertski sistemi • Neuronske mreže
18	Baldwin i drugi (2006)	❖ Pregled računovodstvenih i revizorskih problema koji bi	• Genetički algoritmi • Neuronske mreže

		se mogli riješiti primjenom AI ❖ Odvajanje i skiciranje zadataka revizije gdje različite tehnologije AI mogu da se primjene	● Fuzzy sistemi ● Hibridni sistemi
19	Lam (2004)	❖ Istraživanje sposobnosti neuronske mreže da integriraju fundamentalnu i tehničku analizu u predviđanju finansijskih performansi	● Neuronske mreže ● Algoritam diskontiranja
20	Zhao i drugi (2004)	❖ Determiniranje opasnosti i izazova tradicionalnoj reviziji ❖ Usporedba i kontrast između tradicionalne i kontinuirane revizije ❖ Perspektive kontinuirane revizije u budućnosti	● Kontinuirane revizija ● Ekspertski sistemi
21	O'Leary i O'Keefe (1997)	❖ Analiza utjecaja ekspertskih sistema na reviziju i oporezivanje primjenom Perrow-og sociološkog okvira	● Ekspertski sistemi
22	Yang i Vasarhelyi (1995)	❖ Sumiranje do sada postojeće primjene ekspertskih sistema u računovodstvu ❖ Klasifikacije primjene ekspertskih sistema u računovodstvu u pet kategorija: revizija, oporezivanje, finansijsko računovodstvo, finansijsko planiranje i upravljačko računovodstvo	● Ekspertski sistemi
23	O'Leary (1995)	❖ Taksonomija radova/studija provedenih u oblastima računovodstva, finansijskog i menadžmenta povezanih sa AI	● Višestruki agenti ● Neuronske mreže ● Sistemi zasnovani na znanju i eksperti ● Obrazloženja bazirana na slučajevima ● Strojno učenje ● Logičko programiranje

			• Kognitivni modeli
24	Meservy i drugi (1992)	❖ Primjena AI u računovodstvenim, poreskim i revizorskih uslugama.	• Ekspertski sistem za podršku u odlučivanju • Model simulacija

2. POTENCIJAL VJEŠTAČKE INTELIGENCIJE U RAČUNOVODSTVENOJ PROFESIJI

„Sve više sam mišljenja da nam je potreban nekakav regulatorni okvir, na nacionalnom i internacionalnom nivou, ne bismo li spriječili sebe da učinimo nešto glupo.“ – Bill Gates, osnivač Microsoft-a

Značaj AI u suvremenom poslovnom okruženju ne smije se zanemariti. AI je postala ključna sila koja pokreće inovacije, efikasnost i konkurentsku prednost u različitim industrijama. AI tehnologije su reformirale polje računovodstva i financija, te redefinirale ulogu i odgovornost računovođe preoblikujući pri tome tradicionalne metode uvođenjem novih paradigmi. Umjetna inteligencija se inkorporirala u skoro sve aspekte računovodstva izazivajući strah i skepticizam računovodstvenih profesionalaca u pogledu ljudskog sudjelovanja u računovodstvenim i financijskim poslovima kompanije. Naime, studija Univerziteta u Oxford-u iz 2015. godine pokazala je da postoji 95% vjerojatnoće da će računovođe izgubiti posao zbog mašina koje uče i na taj način preuzimaju njihove zadatke (Griffin, 2016). Istovremeno, Greenman (Greenman, 2017) naglašava da je u istom izvještaju također predviđeno dodavanje novih poslova uz eliminaciju drugih što znači da će AI učiniti računovodstvenu profesiju efikasnijom i produktivnijom na način da će mukotrpne i zamorne zadatke rješavati automatski bez sudjelovanja ljudskog faktora. Jednom riječju, budućnost računovodstva donosi revoluciju koja će se ogledati u sveobuhvatnoj automatizaciji, progresivnom elektroničkom poslovanju i sve prisutnijoj integraciji vještačke inteligencije što omogućava financijsko izvještavanje u realnom vremenu (Dombrovska, 2023). Sve ovo ne samo da će promijeniti način na koji se obavljaju računovodstvene funkcije, već će i značajno unaprijediti kapacitete, te prediktivne i analitičke sposobnosti računovođa.

AI ima potencijal da značajno transformira računovodstvenu profesiju na nekoliko načina:

- **Automatizacija rutinskih zadataka:** AI može automatski obavljati rutinske zadatke kao što su unos podataka, prikupljanje računa i transakcija,

te priprema financijskih izvještaja. Alati za vještačku inteligenciju mogu da identificiraju odstupanja i nedosljednosti i uoče obrasce u podacima – uključujući financijske podatke. AI ima potencijal da održi, pa čak i poboljša razinu točnosti, dajući još bolji uvid u brojeve, a istovremeno oslobađa vrijeme računovođama i revizorima kako bi se mogli fokusirati na složenije i strateške zadatke (financijske analize, analize scenarija, strateška planiranja i slično).

- **Poboljšanje točnosti i smanjenje grešaka:** Algoritmi strojnog učenja mogu analizirati velike količine podataka i identificirati anomalije ili greške koje bi mogle promaći ljudskim očima, što doprinosi većoj točnosti financijskih izvještaja. Kada trošimo manje vremena na točnost jer AI to radi umjesto nas, brže se možemo prebaciti na analize financijskog zdravlja kompanije što nam omogućava da brže reagiramo i donosimo bitne odluke bazirane na dobroj informacionoj podlozi.
- **Brže i preciznije analize:** AI može analizirati velike skupove podataka mnogo brže nego ljudi, omogućavajući računovođama da donose bolje informirane odluke na osnovu detaljnih analiza i prognoza.
- **Konzultantska uloga:** S obzirom na to da AI preuzima mnoge tehničke zadatke, računovođe će imati više vremena za savjetovanje klijenata i pružanje strateških savjeta, što može povećati njihovu vrijednost u organizaciji.
- **Povećana efikasnost:** Automatsko prikupljanje i analiza podataka omogućava brže donošenje odluka i smanjenje vremena potrebnog za završetak različitih računovodstvenih procesa.
- **Prilagođavanje novim tehnologijama:** Računovođe će morati da se prilagode novim alatima i tehnologijama, što će zahtijevati dodatnu obuku i razvoj novih vještina.

Kao što možemo vidjeti, u suštini, AI će omogućiti računovodstvenoj profesiji da postane efikasnija i preciznija, ali će također zahtijevati promjene u načinu rada i fokusu na strateške aspekte poslovanja.

Nekoliko studija koje smo ilustrirali u uvodom dijelu apostrofiraju kao ključne prednosti primjene AI u računovodstvu i reviziji: dosljednost, poboljšano donošenje odluka i bolju komunikaciju, kraće vrijeme donošenja odluka, smanjenje mogućnosti prevara, poboljšanje kvaliteta računovodstvenih informacija i unapređenje promovirajući na taj način reformu tradicionalnog računovodstva i revizije (Chukwuani i Egiyi, 2020). S druge strane, Mohammad i drugi (2020) naglašavaju da bi kontinuiranim unapređenjem AI u području računovodstva i revizije, i računovođe i kompanije imale koristi u vidu smanjenja troškova te dodatne vrijednosti računovodstvene profesije pomicanjem fokusa s postojećih monotonih zadataka na odluke bazirane na podacima i analizama. Bizarro, P.A. i Dorian, M. (2017.) ističu da se na razini metapodataka, izvorna dokumentacija, obrada papirologije, konferencijski pozivi, e-mailovi, saopštenja za javnost i medijski

natpisi iz unutrašnjih i vanjskih izvora mogu procijeniti i usporediti uz pomoć AI, tzv. pokretna automatizacija. Zbog toga, oni koji prihvate i implementiraju AI i pokazuju odlučnost i preuzmu određene rizike kako bi revolucionarno transformirali svoje proizvode ili usluge u jednu globalne komercijalnu uspješnu priču, nastaviti će stjecati značajne konkurentske prednosti (Makridakis, 2017).

Unatoč svim ovim koristima i naprecima, digitalna transformacija računovodstva također predstavlja i izazov. Naime, brz tempo tehnoloških promjena zahtijeva kontinuirano učenje, prilagođavanje promjenama te stalno stjecanje novih znanja i vještina profesionalnog računovođe kako bi efikasno primjenjivao ove tehnologije.

Pored toga, zabrinutost u vezi sa privatnošću podataka i bezbjednost ostaju najvažniji, pošto oslanjanje na digitalne tehnologije povećava rizik od kršenja podataka i sajber napada (Shkurti, 2021).

3. IZAZOVI IMPLEMENTACIJE VJEŠTAČKE INTELIGENCIJE U RAČUNOVODSTVO I REVIZIJU

„Moramo biti veoma pažljivi sa vještačkom inteligencijom. Ona postaje opasnija od nuklearnog projektila“ - Ilon Mask, osnivač kompanija Tesla i SpaceX

Tehnološki napredak koji donosi AI ima ogroman potencijal, ali istovremeno predstavlja izazove u vezi s etikom, sigurnošću i budućnosti rada. S tim u vezi, ni integracija AI u računovodstvo nije bez izazova. Brige oko privatnosti podataka, sigurnosti i etičke upotrebe vještačke inteligencije su kritična pitanja. Računovodstvene firme pokušavaju da se pozabave ovim problemima primjenom robusnih okvira upravljanja podacima i naglašavanjem etičkih praksi vještačke inteligencije. Ova posvećenost odgovornom korištenju vještačke inteligencije je od vitalnog značaja za održavanje povjerenja i integriteta u profesiji.

Naime, velika studija američkog Univerziteta Brigham Young (Wood, D et al, 2023) provedena u 14 zemalja pokazala je da ljudi još uvijek nadmašuju umjetnu inteligenciju kada je riječ o računovodstvu. Ova studija rezultat je opsežnog testiranja u kojem je učestvovalo 327 učesnika iz 186 različitih obrazovnih institucija u 14 zemalja koji su radili test koji se sastojao čak od 25.181 pitanja iz oblasti računovodstva. Iznenadjujuće, ChatGPT koji je prethodno pokazao odlične rezultate i položio ispite iz prava, u zadacima iz računovodstva nije pokazao dobre rezultate. Njegov prosjek je bio 47,4%, dok su ljudi bili uspješniji sa prosječno 76,7% točno odgovorenih pitanja o porezima, procjenama, računovodstvu i financijama iz razloga što se ChatGPT borio s matematičkim procesima.

Neki od izazova i rizika implementacije AI u računovodstvo i reviziju ogledaju se u ogromnim troškovima izgradnje, ažuriranja i održavanja sistema (Omoteso, 2012). Bizarro, P.A. i Dorian, M. (2017.) ističu da bez obzira na učinkovitost koju AI tehnologije mogu imati na računovodstvene i revizorske zadatke, ona ne može da zamjeni sposobnost ljudskih bića da: prakticiraju rasuđivanje, izražavaju emocije, iskazuju profesionalni skepticizam i vrše profesionalne procjene. Prema Kumar Doshi i drugima (2020) AI ima potencijal upotpuniti ili potpuno zamijeniti profesiju, čineći njenu dugoročnu održivost upitnom i neizvijenom. S tim u vezi, Kokina i Davenport (2017) ističu činjenicu, prema jednom od izvora Ernst & Young (EY), da bi se broj novozaposlenih svake godine mogao prepoloviti kao rezultat pojave AI, drastično mijenjajući model zapošljavanja u budućnosti. Luo i drugi (2018) kao nedostatak primjene AI u računovodstvenoj profesiji vide nedostatak iskustva, spor povrat u odnosu na uložena sredstva, te nedostatak potrebnih vještina i kvaliteta kod stručnjaka. Također, nedostatak i prepreka primjeni AI u računovodstvu i reviziji mogu biti i česte promjene pravne regulative koja se tiče poreskih pitanja što zahtjeva permanentno ažuriranje i prilagođavanje promjenama (Huang, 2018). Zemankova (2019) naglašava opasnost od stvaranja moguće nejednakosti u prihodima, smanjenja potrebe za radnom snagom, ugrožavanje financijske sigurnosti i sl. Ili, da aplikacije AI sadrže obmanjujuće i interno pristrasne algoritme, kao i ljudske logičke pogreške.

U tablici 2, dan je komparativni prikaz koristi i prednosti s jedne strane, kao i izazova i rizika s kojim bi se računovodstvena profesija mogla eventualno suočiti implementacijom AI (Hasan, A.R., 2022).

Tablica 2. Komparativni prikaz mogućih koristi i rizika integracijom AI u računovodstvenu i revizorsku profesiju

Moguće koristi	Mogući rizici
❖ Ušteda troškova i operativna učinkovitost	❖ Sukob interesa i prijetnja neovisnosti revizora u slučaju firmi pod pojačanim nadzorom AI
❖ Pобољшanje produktivnosti	❖ Eliminiranje konvencionalnih poslova i zadataka
❖ Pобољшanje korisničke usluge	❖ Porast nejednakosti prihoda i bogatstva
❖ Veća točnost	❖ Na sadašnjoj razini integracije u AI aplikacijama nije moguće da se AI sistem ažurira kao odgovor na promjenu u zakonima, propisima i politikama.
❖ Fleksibilni stil rada	Dakle, česte promjene mogu ometati procese.
❖ Upravljanje procesima	❖ Povećanje troškova
❖ Ušteda radne snage	❖ Nedostatak stručnosti računovođa i revizora u pogledu AI
❖ Upravljanje rizikom	
❖ Analiza metapodataka	
❖ Pomicanje fokusa s rutinskih šablonskih dugotrajnih zadataka	

- ❖ Upotreba ušteđenog vremena dajući prioritet složenijim zadacima koji donose novu vrijednost
 - ❖ Otpor postojeće radne snage
-

Kako možemo vidjeti iz tablice 2 mnogo je argumenata koje ukazuju na potrebu za dodatnim oprezom kada je riječ o mogućim rizicima integracije AI u računovodstvenu i revizorsku profesiju, ali isto tako mnogo je i koristi koje donosi upotreba AI. I pored pobrojanih koristi i rizika AI, njen utjecaj na globalnu industriju je nesporan, ali je od esencijalne važnosti osigurati da se AI ne koristi pretjerano i dalje se oslanjati što više na prirodnu inteligenciju, jer je ona temelj znanosti i obrazovanja.

4. ZAKLJUČAK

Dok se jedni raduju razvoju vještačke inteligencije, drugi se brinu. Šta god bio stav svakoga od nas, umjetna inteligencija je nešto sa čime ćemo sve više živjeti u budućnosti. Dok AI preoblikuje računovodstvenu profesiju omogućavajući softveru da automatizira neke zadatke i pruži bolji uvid u obrasce i netočnosti, AI ipak nije spremna da zamijeni knjigovođe i računovođe. Računovođe i revizore ne može da zamijeni vještačka inteligencija zbog ljudske kreativnosti, procjene i rasuđivanja. Umjesto toga, vještačku inteligenciju treba promatrati kao pomoćni alat koji će unaprijediti usluge u budućnosti omogućavajući nam da damo bolje podatke i izvještaje, ali vitalni ljudski dodir je i dalje ključan.

U budućnosti, sasvim izvjesno je da će se pomaknuti fokus na analizu, a ne samo na unos financijskih podataka. Iako su računari sposobniji za obavljanje analize, sve analize su beskorisne bez ljudske interpretacije, a ljudsku kreativnost i maštu ne mogu zamijeniti nikakvi programi ili roboti bazirani na vještačkoj inteligenciji. Razlozi se ogledaju u sljedećem:

- Ljudski sud – Računovodstvo i financije često zahtijevaju subjektivne odluke i rasuđivanja koje AI jednostavno ne može da donese. Financijski profesionalci i računovođe će uvijek biti važniji kod tumačenja financijskih podataka i razgovora sa vlasnikom poduzeća.
- Odnosi – U bilo kojem poslu, od esencijalne važnosti je povjerenje koje se stiče kroz stvarnu komunikaciju i odnose. U osnovi računovodstvene profesije jeste komunikacija licem u lice jer su klijenti računovođa ljudi koji vide u računovodstvenim profesionalcima nekoga na koga mogu da računaju, nekoga na koga mogu da se oslone. Računovođe izgrađuju trajno partnerstvo sa klijentima, a to je nešto što bot nikada neće moći da učini.
- Fleksibilnost – Kao ljudi, možemo se brzo prilagoditi nepredvidivim scenarijima, brzo protumačiti i odgovoriti na različite izazove i situacije što nije slučaj sa AI.

- Sigurnosna i etička pitanja – Svakom profesionalnom računovođi, usklađenost sa financijskim propisima, sigurnost podataka i održavanje etičkih standarda je od ključnog značaja. Iz tog razloga profesionalni računovođa nikada ne bi izložio podatke svog klijenta riziku što ne možemo garantirati za AI jer razina sigurnosti može da varira u ovisnosti od dobavljača i konfiguracije softvera.

Na kraju, može se očekivati da će u budućnosti računovodstveni nastavni planovi i programi uključivati i predmete vezane za programiranje i korištenje AI za rutinske računovodstvene funkcije. Ove promjene ne samo da će osigurati opstanak računovodstvenih profesionalaca, već će i povećati njihovu produktivnost i poboljšati njihove vještine. S tim u vezi, sasvim izvjesno je da će se računovodstveni profesionalci koji budu u mogućnosti da razaznaju obrasce i trendove u velikim podacima i prevedu ih u uvjerljive strateške narative naći u centru poslovnog svijeta 21. stoljeća.

LITERATURA

1. Abdolmohammadi, M. J. (2005). *Intellectual Capital Disclosure and Market Capitalization*. Journal of Intellectual Capital, 6(3), 397–416.
2. Baldwin, A. A., Brown, C. E., и Trinkle, B. S. (2006). *Opportunities for Artificial Intelligence Development in the Accounting Domain: The Case for Auditing*. Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management, 14, 77-86.
3. Bizarro, P. A., и Dorian, M. (2017). *Artificial Intelligence: The Future of Auditing*. Internal Auditing, 5, 21-26.
4. Bose, S., & Bhattacharjee, S. (2022). *Big Data, Data Analytics and Artificial Intelligence in Accounting: An Overview Corporate greenization View project Green Banking View project*. 61(2), 1–34
5. Chukwuani, V. N., и Egiyi, M. A. (2020). *Automation of Accounting Processes: Impact of Artificial Intelligence*. International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS), 4, 444-449.
6. Chukwudi, O., Echefu, S., Boniface, U., и Victoria, C. (2018). *Effect of Artificial Intelligence on the Performance of Accounting Operations among Accounting Firms in South East Nigeria*. Asian Journal of Economics, Business and Accounting, 7, 1-11
7. Dombrowska, N. (2023). *Digital transformation of accounting: the impact of technologies on the efficiency and quality of financial reporting*. Ekonomichnyy analiz, 33(2), 239-246
8. Etheridge, H. L., & Sriram, R. S. (1997). *A comparison of the relative costs of financial distress models: artificial neural networks, logit and multivariate discriminant analysis*. International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management, 6(3), 235–248.

9. Goel, M., Tomar, P.K., Vinjamuri, L.P., Reddy, G.S., Al-Tae, M. and Alazzam, M.B. (2023). *Using AI for Predictive Analytics in Financial Management*. In *2023 3rd International Conference on Advance Computing and Innovative Technologies in Engineering (ICACITE)*, 963 – 967, IEEE
10. Greenman, C. (2017). *Exploring the impact of artificial intelligence on the accounting profession*. Journal of Research in Business, Economics, and Management, 8(3), 1451.
11. Greenman, C. (2017). *Exploring the Impact of Artificial Intelligence on the Accounting Profession*. Journal of Research in Business, Economics and Management (JRBEM), 8, 1451-1454.
12. Griffin, O. (October, 2016). *How artificial intelligence will impact accounting*. Economia.
13. Hasan, A.R. (2022). *Artificial Intelligence (AI) in Accounting & Auditing: A Literature Review*, Open Journal of Business and Management, 10 (1), 440
14. Huang, Z. (2018). *Discussion on the Development of Artificial Intelligence in Taxation*. American Journal of Industrial and Business Management, 8, 1817-1824.
15. Huq, S. M. (2014). *The Role of Artificial Intelligence in the Development of Accounting Systems: A Review*. The IUP Journal of Accounting Research and Audit Practices, 13, 7-19.
16. Institute of Management Accountants, (2024). *The Impact Of Artificial Intelligence On Accounting And Finance: A Global Perspective*, 10 Paragon Drive, Suite 1, Montvale
17. Kokina, J., и Davenport, T. H. (2017). *The Emergence of Artificial Intelligence: How Automation Is Changing Auditing*. Journal of Emerging Technologies in Accounting, 14, 115-122.
18. Kumar Doshi, H. A., Balasingam, S., и Arumugam, D. (2020). *Artificial Intelligence as a Paradoxical Digital Disruptor in the Accounting Profession: An Empirical Study amongst Accountants*. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24, 873-885.
19. Lam, M. (2004). *Neural Network Techniques for Financial Performance Prediction: Integrating Fundamental and Technical Analysis*. Decision Support Systems, 37, 567-581.
20. Lee, C. S., и Tajudeen, F. P. (2020). *Usage and Impact of Artificial Intelligence on Accounting: 213 Evidence from Malaysian Organisations*. Asian Journal of Business and Accounting, 13, 213-240.
21. Meservy, R. D., Denna, E. L., и Hansen, J. V. (1992). *Application of Artificial Intelligence to Accounting, Tax, and Audit Services: Research at Brigham Young University*. Expert Systems with Applications, 4, 213-218.
22. Mohammad, S. J. (2020). *How Artificial Intelligence Changes the Future of Accounting Industry*. International Journal of Economics and Business Administration, 8, 478-488.

23. O'Leary, D. E. (1995). *AI in Accounting, Finance and Management. Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 4, 149-153.
24. O'Leary, D. E., и O'Keefe, R. M. (1997). *The Impact of Artificial Intelligence in Accounting Work: Expert Systems Use in Auditing and Tax*. *AI & Society*, 11, 36-47.
25. Omoteso, K. (2012). *The Application of Artificial Intelligence in Auditing: Looking Back to the Future*. *Expert Systems with Applications*, 39, 8490-8495.
26. Reddy, P. S., Yasaswi, K. R. K., и Kumar, B. K. (2019). *Accounting Intelligence—The New Era in Accounting*. *Journal of Information and Computational Science*, 9, 692-697.
27. Shkurti, R. (2021). *Cloud computing in accounting and digital financial reporting in albania*. In 7th International Scientific Conference – ERAZ
28. Smith, S.S. (2018). *Digitization and financial reporting—how technology innovation may drive the shift toward continuous accounting*. *Accounting and Finance Research*, 7(3), 240-250
29. Stancheva-Todorova, E. P. (2018). *How Artificial Intelligence Is Challenging Accounting Profession*. *International Scientific Publications*, 12, 126-141.
30. Tandiono, R. (2023). *The Impact of Artificial Intelligence on Accounting Education: A Review of Literature*. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 426, p. 02016)
31. Ucoglu, D. (2020). *Current Machine Learning Applications in Accounting and Auditing*. *Pressacademia*, 12, 1-7
32. Ukpong, E. G., Udoh, I. I., и Essien, I. T. (2019). *Artificial Intelligence: Opportunities, Issues and Applications in Banking, Accounting, and Auditing in Nigeria*. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 10, 1-6.
33. Wood, D. (2023). *The ChatGPT Artificial Intelligence Chatbot: How Well Does It Answer Accounting Assessment Questions?*, *American Accounting Association*, 38 (4), 1-28
34. Yang, D. C., и Vasarhelyi, M. A. (1995). *The Application of Expert Systems in Accounting*.
35. Zemánková, A. (2019). *Artificial Intelligence and Blockchain in Audit and Accounting: Literature Review*. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 16, 568-581.
36. Zemankova, A. (2019). *Artificial Intelligence in Audit and Accounting: Development, Current Trends, Opportunities and Threats-Literature Review*. *Proceedings - 2019 3rd International Conference on Control, Artificial Intelligence, Robotics and Optimization, ICCAIRO 2019*, 148–154.
37. Zhang, Y., Xiong, F., Xie, Y., Fan, X., и Gu, H. (2020). *The Impact of Artificial Intelligence and Blockchain on the Accounting Profession*. *IEEE Access*, 8, 110461-110477.

38. Zhao, N., Yen, D. C., и Chang, I. (2004). *Auditing in the e-Commerce Era*. Information Management & Computer Security, 12, 389-400.

ekonomski
fakultet
sveučilište
u mostaru

ISBN 978-9926-28-127-4

9 789926 281274

ISBN 978-9926-28-128-1

9 789926 281281